

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Pärandtehnoloogia magistriõppekava

Made Uus

KUIDAS VALMISTADA PAISTU JA TARVASTU NAISTEKASUKAT

Õppevideote loomine kasuka koolituse juurde

Magistriprojekt

Magistriprojekti juhendajad: Priit-Kalev Parts, PhD

Inna Raud, MA

Viljandi 2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
Allikad ja uurimismetoodika.....	7
Sõnaseletused	10
1. SIRGE SELJAOSA JA PUUSADEGA KASUKATÜÜP	12
1.1. Kasukatüübi ajalooline ülevaade Eestis	12
1.2. Sirge selja- ja puusadega kasukatüübi kirjeldus.....	14
2. PAISTU JA TARVASTU NAISTEKASUKAD	17
2.1. Paistu ja Tarvastu naistekasukate kirjeldus.....	19
2.2. Paistu ja Tarvastu kasukate võrdlus sama piirkonna pikk-kuubedega.....	21
3. PAISTU JA TARVASTU NAISTEKASUKATE VALMISTAMISE KOOLITUSE JUURDE ÕPPEVIDEOTE LOOMINE	27
3.1. Töövõtete kogum – tööetapid.....	28
3.1.1. Tööproovidega seotud tööetapid	28
3.1.2. Videote koostamisega seotud tööetapid	35
3.2. Õppevideote tegemise analüüs	38
KOKKUVÕTE.....	46
KASUTATUD LÜHENDID.....	48
KASUTATUD ALLIKAD.....	48
LISAD	51
Lisa 1. Paistu ja Tarvastu kasukad	51
Lisa 2. Pikk-kuued.....	63
Lisa 3. Paistu ja Tarvastu naistekasukate valmistamise õppevideote filmimise käigus valminud tööproovid.	66
Lisa 4. Õppevideote loetelu ja kaadrite fotod	69
SUMMARY	81

SISSEJUHATUS

Paistu ja Tarvastu etnograafiline naistekasukas on talvise rahvarõivastuse juurde kuuluv ülerõivas, mis on valmistatud sissepoole pööratud karvaga lambanahkadest traditsiooniliste õmblemis- ja kaunistamisvõtetega. Kasuka valmistamiseks vajalikud lambanahad saadi oma majapidamisest ja sageli ka pargiti ise koduste meetoditega, vahel aga lasti teenusena parkida ka rändparkalitel, kes käisid sügis-talvisel hooajal külades parkimistöid tegemas. Kasukate kaunistamiseks vajalikud värvilised nahad olid ostukaup ja neid hangiti laatadelt või kauplustest. Etnograafiliste kasukate kandmise perioodil valmistati kasukaid kodus ise või telliti kasukas väljaõppinud rätsepalt. Mõlemal juhul anti oskusteavet edasi suulise ja käelise pärimusena.

Teavet etnograafiliste kasukate kohta on talletatud alates 19. sajandi teisest poolest. Lambanahkne kasukas on Eesti aladel kasutusel olnud tõenäoliselt 4. sajandist p.Kr., kui karjapidamine ja põllundus olid saanud juba määravaks elatusalaks küttimise ja kalastuse kõrval ning karjaloomana kasvatati veiste ja kitsede kõrval ka lambaid. Sellest perioodist ei ole küll teateid kasukate tegumoe ja valmistamisvõtete kohta, kuid kasukas on igal perioodil ja kõigi rahvaste juures sarnanenud teiste samal ajal kantavate rõivaste tegumoeaga. Alates 19. sajandi teisest poolest teada olevad Eesti etnograafilised kasukad sarnanevad sama piirkonna ja perioodi teiste ülerõivastega, jälgides sarnast löikejoont ning kaunistuste kuju ja asukohta.

20. sajandil, kui traditsiooniliste rahvarõivaste asemel hakkas levima üldisem linlik rõivastus, muutus sarnaselt muu rõivastusega ka kasukalõige. Valgete *paljaskasukate* (ERM KV 237:163; ERM KV 463:61) asemele tekkisid värvitud nahkadest kasukad ning kasukaid hakati katma ka tumeda villase kangaga. Lambanahksed kasukad jäid kasutuselt kõrvale mitmel põhjusel: peale Teist Maailmasõda keelati seoses kolhoosistamisega suurema hulga põllumajandusloomade pidamine taludes ja seetõttu polnud enam ka lambanahkade saamise võimalust; lisaks muutus tööstuslikult toodetud villane kangas kättesaadavamaks ja vajadus kasukate järele vähenes.

Alates Eesti taasiseseisvumisest on rahvarõivaste kandmise soovist tingituna nende valmistamine pidevas tõusujoones, rõivaid teevad nii professionaalsed käsitöölised kui harrastajad. Taas

valmistatakse pea kõiki rahvarõivaste komplektide osi, ainult kasukad on siiani olnud erandiks. Ligi viiekümne aastane paus on tekitanud olukorra, kus enam pole kasukameistreid, kes oma oskusteavet oleks saanud esivanemate või meistrite käest. Nõukogude perioodil polnud eriti ka talviseid rahvarõiva kui esindusrõiva kandmist nõudvaid üritusi, nagu tänapäeval on näiteks talvised tantsupeod. Lisaks on kasukakultuuri taandumine tingitud katkestustest lambakasvatuses: sõjajärgsest ajast kuni 21. sajandi alguseni oli kasukate valmistamiseks sobilikku materjali peaaegu võimatu hankida. Viimase kahekümne aasta jooksul on lambakasvatus nii väiketalunike kui suurtootjate hulgas hüppeliselt kasvanud ja seetõttu kasukanahku kergem hankida. Olles ise kihnu maalammaste kasvataja ja Kihnu Maalamba Seltsi (KMS) ning Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu (ELKL) liige, oman otsekontakte teiste lambakasvatajatega ja puutun igapäevaselt kokku kasukateks sobivate lambanahkade saamise võimalustega.

Käesolevas töös keskendun Paistu ja Tarvastu etnograafilise naistekasuka valmistamise õppevideote koostamisele, et antud piirkonna traditsiooniliste rahvarõivaste kandjad leiaksid võimaluse oma rõivakomplekti täiendada läbi aegade sinna juurde kuuluva kasukaga. Selle ülesandega tegelemisel on olnud abi varasemast töökogemusest ja õpingutest. Alates 1990. aastast olen tegelenud ülerõivaste rätsepa-juurdelõikustööga nii tekstiili kui nahkrõivaste alal. 2010. aastal kaitsesin TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias rahvusliku tekstiili eriala diplomitöö „Traditsiooniliste võtetega valmistatud lambanahkne kasukas“ ning sealpeale õmblen tellimustööna käsitsi traditsiooniliste võtetega lambanahkseid kasukaid. Õpetan TÜ VKA-s rahvusliku tekstiili erialal traditsioonilist nahaõmblemist ning viin läbi sellealase nahaõmblemise koolitusi käsitööhuvilistele. Samuti olen juhendanud üliõpilasi ja käsitööhuvilisi traditsiooniliste õmblus- ja kaunistusvõtetega kasukaõmblemise praktikatel ja kursustel. 2010. aastal kaitsud diplomitöö juurde kuuluv uurimus Eesti etnograafilistest kasukatest on hea alusmaterjal magistriprojektina traditsiooniliste kasukate uurimise jätkamiseks ning vastava õppematerjalide komplekti koostamiseks.

Minu huvi traditsiooniliste kasukate õmblemise vastu on loonud pinnase sellealase pärandoskuse edasi õpetamiseks. Vaatamata sellele on enam kui kümne õpetamisaasta jooksul nii minu valmistatud kui koolitustel osalejate poolt valminud etnograafilisi kasukaid rahvarõivaste üldpilti ilmunud väga vähe ning sellealast koolkonda pole kahjuks tekkinud. Minule teadaolevalt ei valmista etnograafilisi kasukaid taasiseseisvumise ajast alates Eestis peale minu keegi teine, aga üks meister ei suuda kindlasti täita sellist tühikut kasukakultuuris. Lahendus olukorra

parandamiseks võiks olla kasukate valmistamine kasutajate endi poolt juhendaja suunamisel, mis on jõukohane käsitsi õblemist valdavale rahvarõivahuvilisele sihtrühmale. Mõningasele koolituskogemusele tuginedes leian, et Eestis on olemas huvigrupid, kes oleksid võimelised (minu) juhendamisel endale rahvarõivakomplekti või ka muude rõivaste juurde etnograafilise lambanahkse kasuka ise valmistama.

Valisin Paistu ja Tarvastu kasukate valmistamist uurimise seetõttu, et mul pole siiani olnud võimalust seda tüüpi kasukat õmmelda ning minu isiklik huvi oli ajaloolisel Mulgimaal kasutusel olnud sirge seljaosa ja puusadega kasukatüübi (Manninen 1927, lk 207) valmistamine enda jaoks selgeks teha. Antud kasukatüüp on võrreldes paljude teiste Eestis esinevate etnograafiliste kasukata kõrval oluliselt suurema töömahuga, sest hõlmab väga palju erinevaid töövõtteid. Soovisin selle uurimusega enda kui kasukameistri jaoks midagi uut juurde õppida ja valada see pärandoskus edasiõpetamiseks tänapäevasesse vormi.

Minu magistritöö keskmes on Paistu ja Tarvastu etnograafilise naistekasuka valmistamisõpetus. Uurimustöö kirjalikus osas annan ülevaate Eesti etnograafiliste kasukate ajaloost, materjalikasutusest ja sirge seljaosa ja puusadega kasukatüübi asetumisest Eesti kasukamaailma. Põhjalikum ülevaade on loovpraktilises osas valminud kasuka valmistamise koolituse juurde õppevideote koostamise protsessidest.

Magistriprojekti osana valminud õppevideote kogu koosneb viiest näidistöoproovist ning kuueteistkümnest õppevideost, mis annavad ülevaate Paistu ja Tarvastu naistekasuka valmistamiseks vajalikest töövõtetest ning on mõeldud Paistu ja Tarvastu naistekasuka valmistamise koolituste juurde toetava õppematerjalina.

Magistriprojekt põhineb seitsmel etnograafilisel naistekasukal, kahel etnograafilisel naiste pikkkuuel ning neljal fotol, mis sisaldavad kokku nelja etnograafilist naistekasukat. Kogu Eesti etnograafiliste kasukate kohta säilinud teabe hulgas on Paistu ja Tarvastu piirkonna kasukate kohta infot piisavalt, et selle põhjal õppematerjal koostada.

Uurimisprobleem ja ühiskondlik vajadus

Käsitsi, traditsiooniliste meetoditega kasukate õblemine hääbus Eestis koos lambakasvatusega peale Teist maailmasõda. 21. sajandil on lambapidamine jälle tõusuteel ning kasukanahad taas

kättesaadavamad. Kuna erinevate rahvarõivaid käsitlevate väljaannete kõrval puudub siiani põhjalik ülevaade Eestis kasutusel olnud traditsioonilistest kasukatest, siis antud teema uurimine ja vastava teabe rakenduslik vormistamine (tööjuhendid koos lõigete, materjali spetsifikatsioonide jms-ga) oleks suureks abiks kasukavalmistamise koolitustel osalejatele.

Kirjandusallikad annavad etnograafilistest kasukate kohta väga üldsõnalise ja juhusliku ülevaate. Erinevate rahvarõivaid käsitlevate väljaannete kõrval annab Paistu ja Tarvastu naistekasukast hea ülevaate Tiina Jürgeeni koostatud raamat „Mulgi rahvarõivad“ (2015), kuid detailset materjalikasutust ja valmistamiskirjeldust ei sisalda ükski siiani ilmunud teos ning seetõttu pole rahvarõivaste valmistajatel kasuka õmblemise soovi korral ka kusagilt abi otsida.

Kui etnograafilised rõivad on tänaseni kasutusel, kuigi valdavalt muutunud funktsioonis (esinduslikud nn rahvarõivad), siis nende juurde kuulunud kasukad ei ole kahjuks rahvarõivakomplektis oma kohta talvise ülerõivana leidnud. Paljud talvised avalikud- ja kultuuriüritused (nt talvised tantsu- ja laulupeod, vabariigi aastapäev jne) soosivad traditsiooniliste rahvarõivaste kandmist. Kahjuks näeb neil üritustel enamasti ülerõivana traditsioonilise kasuka või pikk-kuue asemel fliisjakke, spordijopesid ning mantleid. Lambanahkne kasukas on praktikas rahvarõivaste hulgast välja arvatud.

Vajadus kohase ülerõiva jaoks on olemas, kuid tellimustööna kasuka valmistamine ei ole kahjuks paljudele taskukohane, mis takistab oluliselt etnograafiliste kasukate levikut ja sunnib traditsioonilise rõivakomplekti juures kandma tänapäevaseid ülerõivaid.

Praeguses kultuurisituatsioonis on etnograafilistel kasukatel täita hoopis teine ülesanne ning ka valmistamise eesmärgid ja ühiskondlik kontekst on oluliselt teisenenud. Kuna tänapäeval kantav rõivastus on valdavalt masstoodang ja ise valmistavad rõivaid vähesed, on traditsioonilistest käsitöövõtetest huvitatud inimeste oskuste tase ja laad kardinaalselt erinev: nende jaoks ei ole naha käsitlemine elementaarne kodust kaasa saadud alusoskus. Seetõttu peab tänapäevane kasukate valmistamise meetodiline õppematerjal vastama praeguse sihtrühma oskuste ja huvide foonile.

Eesmärk

Magistriprojekti eesmärgiks on koostada õppevideote kogu Paistu ja Tarvastu naiste rahvarõivaste juurde sobiva autentse kasuka valmistamiseks.

Uurimisküsimused

1. Millised on Paistu ja Tarvastu etnograafiliste naistekasukate lõiked, kasutatavad materjalid, valmistamisvõtted ja kaunistused?
2. Kas Paistu ja Tarvastu naiste pikk-kuubede vaatluse abil saab välja selgitada Paistu ja Tarvastu naistekasukate valmistamise ja kaunistamise piirkondliku sarnasust?
3. Milline peab olema tänapäevane rahvarõivakasukate valmistamise meetodiline õppematerjal ja õpetusmetoodika, et see vastaks käsitsi õmblemist valdava rahvarõivahuviliste sihtrühma oskuste ja huvide foonile.

Antud uurimustöö keskendub Paistu ja Tarvastu etnograafilise naistekasuka valmistamise koolituse juurde õppevideote kogu loomisele. Selleks on vaja välja selgitada kasukate valmistamisvõtted ning seejärel uurida ja leida üldine lähenemisenurk, millised meetodid (algupärased, kohandatud vms) sobivad tänapäevasele käsitsi õmblemist valdavale rahvarõivahuvilisele sihtrühmale. Välja selgitamist vajab, kuidas meetodilist õppematerjali koostada.

Praktikas seisneb see Paistu ja Tarvastu etnograafiliste naistekasukate uurimises eesmärgiga koostada koolituse „Kuidas valmistada Paistu ja Tarvastu naistekasukat“ meetodilise õppematerjali juurde iseseisvalt kasuka õmblemise abimaterjaliks õppevideote kogu, mis oleks suureks abiks Paistu ja Tarvastu naistekasuka valmistamise kursustele ja isetegijate sihtrühmale.

Magistriprojekti valmimisele märkimisväärse panuse ja abi eest soovin tänada juhendajaid Inna Rauda ja Priit-Kalev Partsi, Malle Vallit, Ingrid ja Urmas Uusi ning õpingukaaslaseid TÜ VKA pärandtehnoloogia õppekavast.

Allikad ja uurimismetoodika

Valim

Paistu ja Tarvastu etnograafilise naistekasuka õmblemise koolituse kirjaliku õppematerjali juurde iseseisvalt kasuka valmistamise jaoks plaanin koostada videoõppematerjalide kogu koos tööproovidega kõikide antud kasuka valmistamisel kasutatud töövõtete ja muu asjasse puutuva teabega. Selleks on vaja üle vaadata kõik selle kasukatüübi kohta leiduv esemeline ja kirjalik materjal erinevates muuseumides ning infosüsteemides.

2010. aastal TÜ VKA-s kaitstud diplomitöö „Traditsiooniliste võtetega valmistatud lambanahkne kasukas“ juurde kuuluv uurimus Eesti etnograafilistest kasukatest on hea alusmaterjal magistriprojektina traditsiooniliste Paistu ja Tarvastu naistekasukate uurimise jätkamiseks. Tollane uurimus vaatles kogu Eesti etnograafiliste kasukate üldist valmistamistraditsiooni, siinse magistriprojekti fookus on Paistu ja Tarvastu naistekasuka valmistamiseks vajalikel töövõtetel. Tänu digitaliseerimisele on viimase kümnekonna aasta jooksul paranenud teadmised ka ajaloolise Mulgimaamaa etnograafiliste naistekasukate kohta, mistõttu vajavad muuseumide arhiivid ja andmebaasid uuesti läbivaatamist.

Museaalse ja arhiivimaterjali osas töötasin läbi järgmised allikad:

1. Esemelised allikad: ERM 2973 Häädemeeste naiste kasukas; ERM A 102:32 Paistu naiste kasukas; ERM A 509:2983 Helme naiste kasukas; ERM A 509:2985 teadmata piirkonnast naiste kasukas; EVM E 257:17 Tarvastu naiste kasukas; VM 9025 Viljandi naiste kasukas; VM 9194:1 Paistu naiste kasukas. ERM A 509:2179 Paistu naiste pikk-kuub ja ERM A 509:2185 Paistu naiste pikk-kuub.
2. Fotomaterjal neljast Paistu naistekasukast - ERM Fk 543:171, VM VM 330 F, VM VMF 518:292 F 9849, VM VMF 518:293 F 9850.
3. Kirjalik ning fotomaterjal (ERM, EVM, VM, MuIS) töö eesmärgi seisukohalt asjakohases mahus.
4. Praktilise töö jaoks oli vajalik kasukate kohta teabe kogumine – kasukate joonistamine ja mõõtmine, fotode ja kirjaliku materjali uurimine ja analüüs. Kogutud info korrastamine ja selekteerimine metoodiliste materjalide ja koolitus-/nõustamisteenuste jätkuvaks arendamiseks ning ajakohastamiseks.

Metoodilise õppematerjali koostamiseks võtsin Paistu ja Tarvastu kasukate kõrval valimisse ka Helme, Viljandi ja Häädemeeste naistekasukad seetõttu, et ka need kasukad kuuluvad sirge seljaosa- ja puusadaga kasukatüübi hulka ning sarnanevad lõiked ja valmistamisvõtted poolest Paistu ja Tarvastu kasukatega. Lisasin valimisse ka kaks pikk-kuube - ühe vanematüübilise, teise uuematüübilise, mis kattub kasukalõigetega. Kuna Paistu ja Tarvastu kasukaid on säilinud vaid kolm ja lisaks on näha fotodel kolme sama piirkonna kasukad, siis pidasin vajalikuks lähemalt vaadelda ka Paistu ja Tarvastu naiste pikk-kuubesid, et leida kasukatega ühisjooni nii lõigete kui kaunistuste osas.

Õppevideote koostamiseks tutvusin erinevate õmblemisõpikute ja juhenditega, et välja selgitada meetoodilised materjalid, mis oma ülesehituselt ja käsitletava ainese poolest pakuvad eeskjuju tänapäevasele kasukaõmblejate sihtrühmale mõeldud õppematerjalide koostamiseks. Töö praktilise osana on vajalik kasuka lõigete konstrueerimine ning kasukate valmistamisel kasutatud õmblemis- ja kaunistusvõtete põhjal tööproovide tegemine. Lõigete konstrueerimise, õmblemis- ja tikkimistöövõtete kirjeldusi ning jooniseid leidub nii üldhariduskoolide tööõpetuse õppevara kui hobikäsitöölisele mõeldud kirjanduse hulgast. Õpikud ja juhendid on leitavad nii paberraamatute kui veebiväljaannetena.

Metoodika

Käesolev magistriprojekt on tehnoloogia- ja etnograafiline uurimus, kus uurin peamiselt etnograafiliste kasukate valmistamist – esemete valmistamisel kasutatavaid töövõtteid, materjalikasutust ja kaunistamisviise.

Magistriprojekti raames valmis koolituse „Kuidas valmistada Paistu ja Tarvastu naistekasukat“ juurde õppevideote kogu. Kogu sisaldab 16 õppevideot ja viite näidistööproovi. Videod on mõeldud toetava õppematerjalina koolitusel kasukaõmblemise iseseisva töö juurde ning videod sisaldavad kõiki antud kasukatüübi valmistamise töövõtteid ülerõiva valmistamise järjekorras.

Magistriprojekti läbi viimiseks oli vaja:

- 1) koguda Paistu ja Tarvastu naistekasukate kohta tehnoloogilist infot – kasukate valmistamise ja kaunistamise töövõtted ning materjalide ja lõigete kasutus;
- 2) koostada Paistu ja Tarvastu naistekasuka valmistamise töövõtetega õppevideote kogu

Kirjandusallikad etnograafiliste kasukate valmistamise kohta õppemetoodiliste materjalide koostamiseks olulist tuge ei pakkunud. Kuna leidub vaid õmblemis- ja tikkimisõpikud, siis koostasin õppematerjalid iseseisvalt esemete ja fotomaterjali vaatluse põhjal, kasutades eelpool mainitud õpikuid pigem vormistuslike inspiratsiooniallikatena.

Kirjanduse ülevaade

Etnograafilisi kasukaid on varasemates kirjalikes allikates põgusalt käsitletud erinevates rahvarõivaid tutvustavates raamatutes. Kõige põhjalikumalt on kasukaid uurinud Ilmari Manninen raamatus „Eesti rahvariiede ajalugu“ (1927), kus peatükk kasukatest annab lühiülevaate kasukate arenemise ajaloost. Helmi Kurrik kirjeldab väljaandes „Eesti rahvarõivad“ (1938) lõigus

„Talirõivad” üldiselt naiste- ja meestekasukate kaunistamist ning kandmist. Väljaandes „Eesti rahvarõivad XIX sajandist ja XX sajandi algult” (1957) artikkel „Paistu naise ülikond XIX sajandi keskelt” annab joonise ja lühikirjelduse Paistu naise kasukast. Peale poolsajandi pikkust pausi on Reet Piiri koostatud raamatus „Eesti talurahva ülerõivas 19.sajandil” (2007) ülevaatlik artikkel naiste kasukate kaunistustest ja lõigetest vanemal ajal. Tiina Jürgeni raamatus „Mulgi rahvarõivad“ (2015) on koondatud kõikide Mulgimaa piirkondade naiste kasukate kohta leiduv esemeline, kirjalik ja arhiivide fotomaterjal. Kõige värskem etnograafilisi kasukaid tutvustav teos on „Seto rahvarõivad“ (2023), kus on eraldi peatükk Seto kasukatest. Kõik eelpool nimetatud väljaanded tutvustavad etnograafilisi kasukaid üldsõnaliselt, põhjalikumalt detailidesse laskumata.

Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili erialal on kaitstud kaks diplomitööd lambanahksetest kasukatest (Maser 1998; Uus 2010). Viimane uurimus sisaldab põhjalikku analüüsi *paljaskasukate* erinevate tüüpide arengust ja valmistamisest. Nimetatud uurimus on ka ajendiks praeguses magistritöö raames metoodilise õppematerjali koostamisel.

Metoodiliste õppematerjalide koostamiseks on toeks olnud nii lõigete konstrueerimise paberraamatud ja veebiväljaanded (Alliksoo ja Laanpere 1980; Kiviloo 1983; Orlova ja Veenpere 2011; Sokk ja Soone 1982; Veetamm 1952) kui ka minu enda õmbluskoolide aegsed õmblus – ja konstrueerimis kaustikud (Uus 1988 – 1989 ja 1995).

Sõnaseletused

Ammastatud – kasuka külje kaunistusnaha sakiliseks lõigatud servad.

Kaaruspael – värvilisest villasest lõngast punutud kaunistuspael.

Kõõrud – *kõõrudega lõhandikulapp* – villasest lõngast punutud paelaga moodustatud kaunistusringid.

Lakk – *varrukalakk* – kolmnurkne *lakk* – varrukasuus käelaba peale ulatuv teravama tipuga detail, mis katab käeselga.

Liignahad – erivärvilised naharibad, millega kaeti kasuka õmblused ja ääred.

Lõhandik – pikk-kuue küljejoonel või kasuka küljeõmblusel alläärest ülespoole ulatuv küljelõhik.

Lõhandikulapp – pikkkuue küljelõhiku alguses küljeõmbluse peal olev värvilisest kalevist kaunistus.

Muhv – küljeõmbluse puusakühmu peal laienev nahkdetailidest kaunistus.

Paljaskasukas – kangaga katmata nahast kasukas, mille karv on sees pool ja pealmine pool on naha lihapool.

Puhud – karusnahast kitsad ribad, millega ääristatakse kasuka servad ja kaunistusdetailid.

Pungad – naharibast (nahknöörist) punutud nõöbid.

Puusad – siilude küljeõmbluste ülaosas moodustunud kühmud.

Puusalapp – *siilak* - küljeõmbluse puusakühmu peal asetsev rombikujuline nahatükk.

Põimetus – erivärvilistest *nahksugadest põimetus* – laiem nahkriba, millele on risti sisse lõigatud kindla rütmiga sälgud ja sälkudest on läbi punutud (põimitud) teist värvi üks või enam kitsast nahkriba.

Raikad – nahast lõigatud sirged kitsad ribad.

Rautet kasuk – kirstude rautisi meenutavate nahkaplikatsioonidega (*võrelid*) kaunistatud kasukad.

Rihmad – nahast lõigatud sirged kitsad ribad.

Rihmutamine – nahkribadega õmbluste katmine ning servade kantimine.

Rindrihmad – *lõhandiku rindrihmad* - nahast lõigatud sirged kitsad ribad.

Softbox - valgust pehmendav kaameraümbris (inglis keelne väljend, millel eesti keelne vaste puudub).

Teras – ilma karvadeta kitsas nahkriba, mis õmmeldakse põhidetailide vahele serva õmblusjoonel.

Valgekasukas – jahu või maarjajääga pargitud nahkadest kasukas, millel on karv sees pool ja pealmine lihapool on valget värvi.

Valgepark – rukki- või kaerajahust valmistatud hapatise või maarjajääga pargitud nahad.

Võrel – värvitud lisanahast keeruline kaunistus - sirgest kitsast nahkribast spiraalselt õmmeldud kaunistusdetail.

Umbkasukas – ühest või kahest suurest loomanahast valmistatud primitiivne üerõivas.

Umbkuub – ühest piklikust riidetükist rõivaese, millele oli lõigatud keskele auk pea jaoks.

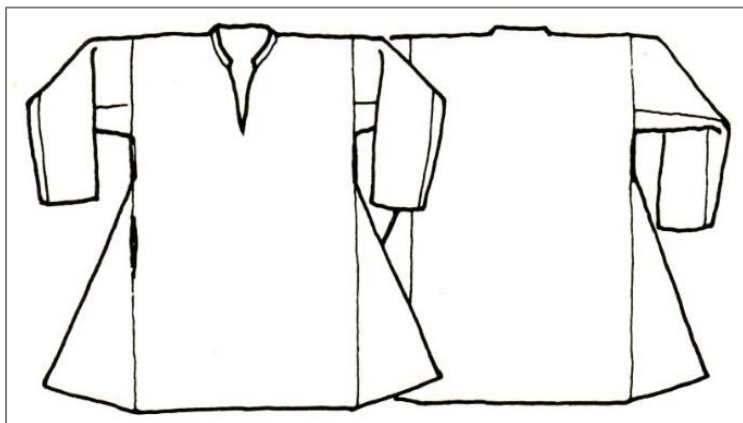
1.SIRGE SELJAOSA JA PUUSADEGA KASUKATÜÜP

1.1.Kasukatüübi ajalooline ülevaade Eestis

Veel paarsada aastat tagasi olid talvised lambanahksed kehakatted üsna algelised. Kõige varajasemaid kasuka sarnaseid üleviskanahku kanti lahtiselt nii, et üks lambanahk seoti koibipidi seljale, teine rinnal. Sama primitiivsed olid ka *umbkuubedega* sarnased nahksed *umbkasukad*, mis valmistati ühest või kahest suurest vasika või lamba nahast, mis õlgade ja külgede kohalt omavahel kinni õmmeldi. *Umbkasuka* kandmisest Eestis on mitmeid teateid ja kirjeldusi (ERM KV 237:85; Manninen 1927, lk 205 ja 206).

Kihnus kuni 20.saj alguseni kantud meeste *vammus* sarnanes lõikelt varase keskaja meeste rõivastusele iseloomuliku umbkuuega (Kaarma, Voolmaa 1981, lk 48). (Joonis 1) Sellistele *umbkuubedele* on küljejoonele laienduseks lisatud kolmnurksed siilud. Kihnu lahtiste hõlmadega kasukalõige ja nahakasutus annavad alust arvata, et see on välja kasvanud *umbkasukast*. Millal *umbkasukas* lõplikult käibelt kadus, selle kohta saame oletusi teha vaid teiste ülerõivaste lõigete arengu põhjal. (Uus 2010, lk 14)

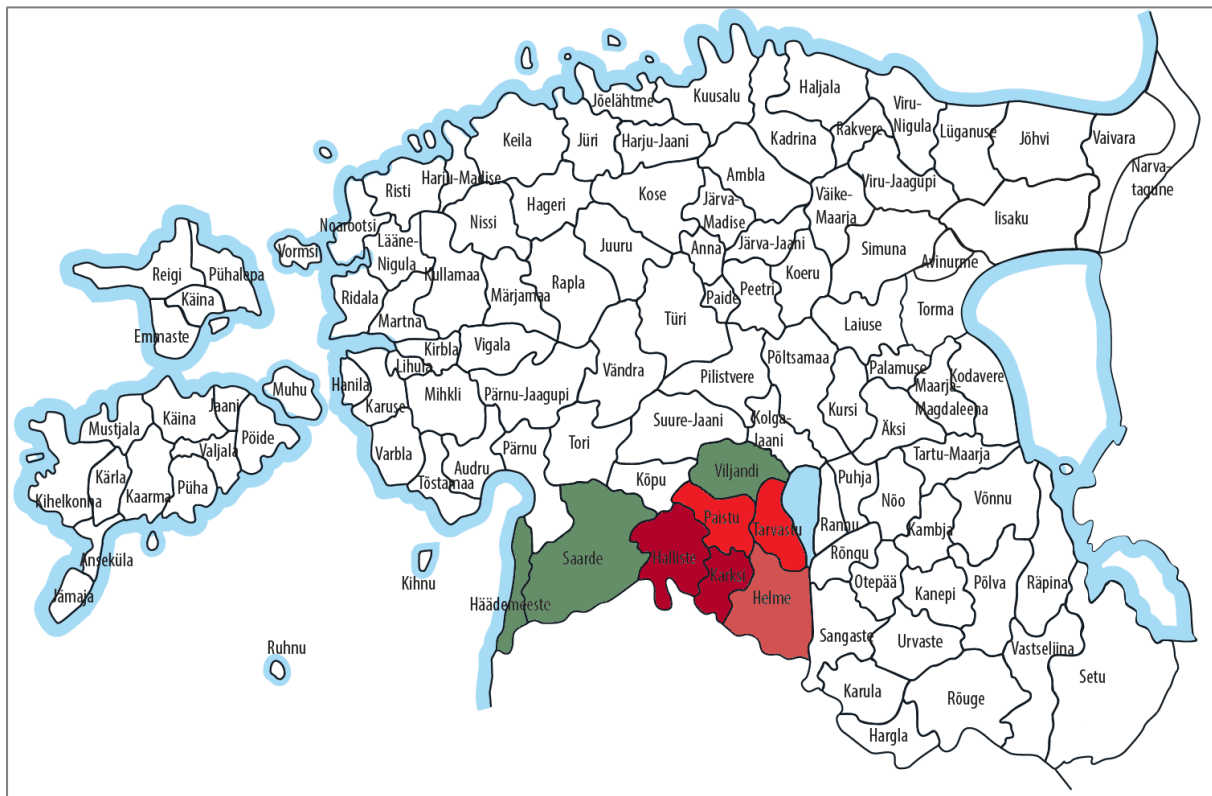
Vanimad säilinud kasukad Eesti erinevates muuseumides pärinevad 19. sajandi kolmandast veerandist. Kõik nad on lahtiste hõlmadega naiste pidulikud lambanahksed kasukad. (Uus 2010, lk 13)

Joonis 1. Umbkuuele sarnanev Kihnu meeste vammus. (Joonis: Melanie Kaarma)

Sirge seljaosaga arhailine kasukatüüp säilis visalt muistse Lõuna-Sakala kihelkondades, kultuuriloolisel Mulgimaal, mis eristus muust Eestist vanapärase talupojakultuuri püsimise poolest

veel ka 19. sajandi lõpukümnendil (Jürgen 2015, lk 23). Paistu ja Tarvastu kihelkonnad kuuluvad koos Helmega Ida-Mulgimaa piirkonda, eristudes Lääne-Mulgimaa alla kuuluvate Halliste ja Karksi kihelkonna rõivastest rikkalikumate kaunistuste poolest. Kogu Mulgimaa, Lõuna-Viljandimaa ning idapoolse Saarde kihelkonna rahvarõivad püsisid arhailise rõivavormiga kuni nende kasutuselt ära jäämiseni 19.sajandi lõpus. (Jürgen 2015, lk 22 -23) (Joonis 2)

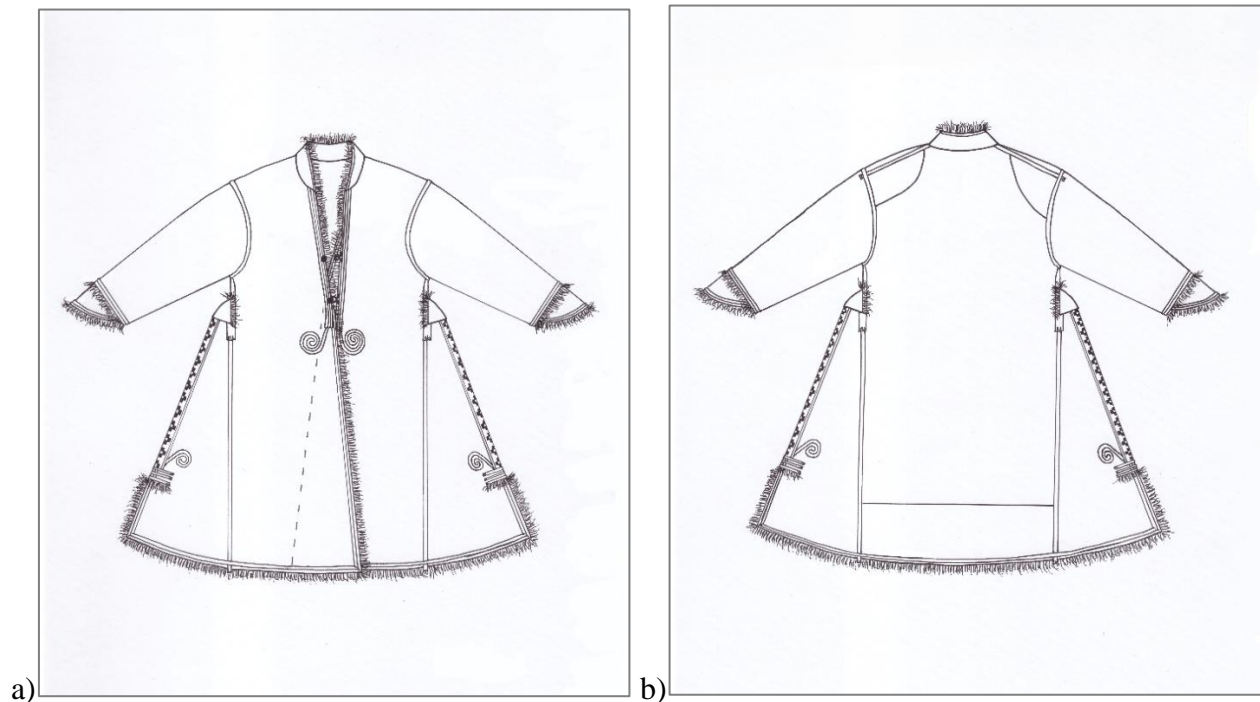
Joonis 2. Kihelkonnad, kus uuritavad allikad esinevad. (Aluskaart: Pille Niin)

Muuseumides säilinud laia selja ning puusadega kasukad pärinevad Paistu, Tarvastu, Helme, Viljandi ja Häädemeeste kihelkondadest ning sarnanevad samade piirkondade pikk-kuubede lõigetega. Paistu ja Tarvastu etnograafilised kasukad liigituvad algelise, sirge seljaosaga kasukatüübi hulka ning vastab lõigete poolest Lõuna-Viljandimaa idamulkide kumerate puusadega pikk-kuubedele. (Manninen 1927, lk 207) Kahjuks ei ole säilinud ühtegi kasukat Hallistest ega Karksi. Nende piirkondade pikk-kuued on ilma puusadeta ning ilma värviliste kaunistusteta. Põhilõikelt sarnanevad Lääne-Mulgimaa pikk-kuued *umbkuubedega*, kuid on oluliselt pikemad. Kirjalikud allikad kirjeldavad Halliste ja Karksi kasukate lõiget sirge seljaosa ning siiludega ja kaunistustena mainitakse valgeid või punaseid rihmasid. (ERM EA 231, lk 52) Kui mujal Mandri-Eestis muutus traditsiooniline piirkondlik rõivastus koos kasukaga arhailiselt tüübilt

uuemamoelisteks taljes seljaosadega või vööjoonel läbilõigatud kasukatüübid, siis Mulgimaal püsis arhailine kasukatüüp pea muutumatult kuni kasutuselt ära jäämiseni.

1.2. Sirge selja- ja puusadega kasukatüübi kirjeldus

Paistu ja Tarvastu *puusadega* naistekasukad liigituvad sirge seljaosaga algeliseks kasukatüübiks, mis on taljekohalt kitsendamata (joonis 3). Kasukate seljaosa on ühest suurest nahast, turjale jääb naha kaelaosa. Kuna kaelaosa on ülejäänud nahast kitsam, siis on mõlemale poole abaluude osas lisatud kumerad nahatükid kuni õlajooneni. Kasuka selja allosas on põhinahale lisatud vajaliku kasuka pikkuse saamiseks teine kandiline nahatükk. Seljadetaili mõlemal küljel on siilud ning küljeõmbluse ülaosas moodustub kühmutaoline puus. Esiosas on hõlmad eraldi nahkadest lõigatud, ulatudes küljejooneni. Hõlmanahkadele on ülaosas lisatud teisest nahast tükid vajaliku lõike saamiseks. Lakaga varrukad on kõik ühest nahast lõigatud. Krae on püstine, ettepoole kitsenevate otstega.

Joonis 3. Sirge seljaosaga ja puusadega Paistu ja Tarvastu naistekasukas. a) Eestvaade. b) Tagantvaade. (Joonis Made Uus)

Kõikidel antud tüüpi kasukatel esinevad põhidetailidel kas lisatükid või nahalapiga kaetud karvavabad kohad. See on tingitud naha suurusest ja kujust, ning puudujäävas osas on lisatud teisest nahast nelinurksed tükid. Fotol 1 on näha nahkade kasutus kasuka lõigetel. Tumeda karvaga nahast on lõigatud puudujäävad osad nii selja- kui hõlmadetailidel. Sageli on ka varrukasuudes lisatud puudujäävad osad, sest üldjuhul on varrukad lõigatud nahast välja nii, et naha kaelaosa jääb varrukasu poole ja naha alumine laiem osa jääb varruka ülaosa poole

Foto 1. Kasuka karvapoolel näha olevad detailid. ERM A509-2985 Teadmata piirkond. (Foto Made Uus)

Foto 2. Kasukate vaatlemine ERM-is. Vasakult: ERM 2973 Häädemeeste; ERM A 509:2983 Helme; ERM A 509:2985 teadmata piirkond; ERM A 102:32 Paistu

Sellise lõikega on kõik seitse minu poolt muuseumides vaadeldud sirge seljaosa ja puusadega naistekasukat: ERM 2973 Häädemeeste; ERM A 102:32 Paistu; ERM A 509:2983 Helme; ERM A 509:2985 Teadmata piirkond; EVM E 257:17 Tarvastu; VM 9025 Viljandi ja VM 9194:1 Paistu (Foto 2; Lisa 1, fotod 20 – 30). Lisaks on välisel vaatlusel samasuguse lõikega ka fotodel 3 - 6 esinevad Holstrest pärit Paistu kihelkonna naistekasukad.

H.Silki poolt pildistatud fotol ERM Fk 543:171 (foto 6) näha olev Holstre kasukas on ERM-i esemekogudes asuva Paistu kasukaga ERM A 102:32 (lisa 1, fotod 20 ja 21) äravahetamiseni sarnane – kõik põhidetailide jätkamise ja lappimise kohad on mõlemal kasukal identsed, samuti on mõlema kasuka kaunistused ning kinnised kuni üksikute pistete tuvastamiseni ühesugused. Seetõttu julgen arvata, et tegemist on ühe ja sama kasukaga.

Kasukad ERM A509:2983 (Helme), VM 9025 (Viljandi) ja ERM 2973 (Häädemeeste) on lõikelt ning valmistamisvõtete poolest sarnased Paistu ja Tarvastu kasukatega, kuid nende kaunistused on tagasihoidlikumad, kuigi ajaliselt on nad kasutusel olnud Paistu ja Tarvastu kasukatega samal perioodil. Need on kõik *ühe rihmaga kasukad* (lisa 1, fotod 28 – 30).

Paistu ja Tarvastu kasukate peatükis kirjeldan ka kahte Paistu naiste sirge seljaosa ja puusadega pikk-kuube. Esimene pikk-kuub ERM A 509:2179 (fotod 7 ja 8; lisa 2, joonis 5) on tegumoe, mõõttude ja kaunistuste poolest sarnane uuritavate kasukatega. Teine naiste pikk-kuub ERM A 509:2185 (foto 7; lisa 2, joonis 6) on arhailisema lõikega, kus käeaugu- ja varrukakaare asemel on sirged lõikeservad.

2. PAISTU JA TARVASTU NAISTEKASUKAD

Paistus ja Tarvastus on kasukat nimetatud *kasuk*, *kaska*, *kask*, *alasti kasuk*, *kassk*, *rautet kasuk*. (ERM KV 237, lk 100, 184, 185, 229, 246; Jürgen 2015, lk 356).

Kasuka valmistamise kohta räägiti (*kõnneldhi*) Mulgimaal järgmist: „Varasematel aegadel õmblesid kasukaid kodu ja küla rätsepad. ... Kui oli vajadus teha mitut kasukat telliti ka rätsep-meister koju. Kasukas õmmeldi (*nõgluti*) käsitsi, peenikese kahekordse linase niidiga, mis veel enne vahaga üle tõmmati. Õmbluste vahele pandi kitsas paljaks aetud nahast riba „*teras*“. Käise suudmed ja alumine äär kanditi ka paljaks aetud nahast ääristega. Õhtul töötati kas peerutule või väga väikese petroolilambi n.n. „*tatnõna*“ ka „*sitiku*“ valgusel. Meistri tööriistadeks olid: (*suurhe khääri*) suured käärid, või ka lambarauad (*lammha rauvvah*), väike kolmetahulise otsaga nõel (*tilluke kolmetahiline nõgel*), (*suurhe kolmetahilitse nõglage tetti pastlid*), (*õhüge teräv lauvvha nugga*) või „*visskarvääts*“ ja naaskel (*naaskli, sest mõnikord tullije paggsun kotan auvk ette tetä*). Rätsep-meistrid olid peamiselt mehed. Seitsekümmend aastat tagasi (1967).“ (ERM KV 237:186)

Foto 3. Holstre naine rahvariietes, 1925.
Foto H. Silk. VM F 518:292 F 9849

Foto 4. Vana talu perenaine Ann Torn
vammusega Holstrest, u 1925. Foto H. Silk?
VM F 518:293 F 9850

Kuni I Maailmasõja lõpuni kasutusel olevad *valgepargiga* (Rajando 2008, lk 13) naiste pidulikud lambanahksed kasukad olid nn pikk-kasukad, mis olid sirge lõikega, laiade hõlmadega ning mille rinnaesine oli avara tegumoega, et sõlg või rätik välja paistma jääks (ERM EA 231, lk147). (Fotod 3 – 6)

Kasukad olid servades rikkalikult kaunistatud värviliste *rindrihmade* ehk *liignahkadega* (ERM EA 45:925). Vastavalt servarihmade ridade arvule nimetati kasukat *ühe-, kahe- või kolmerihmaga kasukaks* (Manninen 1927, lk 210). Rihmade nahad ehk *raikad* (KV 237, lk 155 ja 234) olid 1 cm laiused ilma karvata pargitud vasikanahad (ERM EA 68, lk 332), mida osteti poest, kui jõukus lubas. Jõukatel oli kasukal ees kuni kolm rihmarida. Värvidest olid saadaval punased, mustad, sinised ja valged rihmad (Jürgeen 2015, lk 356, 520). Vaesem kiht tegi neid rihmu ise villaga lambanahast (ERM KV 237:234). Kodusel teel parkimisel saadi pruuni ja kollast värvi nahku.

Foto 5. Holstre naine lambanahkses kasukas, u 1925. Fotograaf teadmata. VM F 330-590

Foto 6. Jannu Kadri oma kasukas. Holstre, 1929 – 1930. Foto H. Silk. ERM Fk 543:171

Naiste kasukad olid rikkalikult kaunistatud peale *liignahkade* ka hundi-, tuhku-, orava-, rebase- või mõnest muust paremast karusnahast *puhuribadega* (Manninen 1927, lk212). *Puhud* asetsesid varrukaotstel, hõlmade ja küljelõhiku servadel, allääres, kraeservas ning *puusalappidel* (Uus 2010, lk 27). (Fotod 5 ja 6)

Puusadega kasukate küljeõmblused kaeti *nahksugadest põimetisega* (Manninen 1927, lk 211). *Põimetis* võis esineda ka kraeservas ning õlaõmbluste peal. Küljerihma alumises otsas olid laiupidi peale õmmeldud kitsad rihmad ning puusakühm kaeti nahast *puusalappidega* (Manninen 1927, lk 211). Kaenlaalust kuni 25 cm pikkust laiemat kaunistusosa nimetati – *muhv* (ERM KV 237:101).

Paistu ja Tarvastu naistekasukatele olid iseloomulikud ka lopsakad *võrelid*, mis asetsesid hõlmadel vahetult kinnise all ning sageli ka küljeõmbluse allosas ristirihmade kohal. Paistus on *võrelitega* kasukaid nimetatud ka *rautatud* kasukateks, kuna nahkaplikatsioonid meenutavad kirstude rautisi. (Manninen 1927, lk 210 - 211) (Fotod 3 – 6)

Kasukatel oli väike püstkrae ning kahe või kolme nahknööbi ehk *pungaga* aaskinnis (ERM KV 237:248). Varrukasuudes esines sageli kolmnurkne *lakk* (Manninen 1927, lk 212). Külma ja saju puhul kanti *valgekasuka* peal kasukaga ühepikkust linast kuube või särki, et kasukas ei määrduks (ERM KV 237:236).

2.1. Paistu ja Tarvastu naistekasukate kirjeldus

Kõik Paistu ja Tarvastu naistekasukad ning teadmata piirkonna naistekasukas on üldmuljelt sarnased nii kaunistuste kuju, suuruse kui värvi ning ka kinniste poolest (lisa 1 fotod 20 – 27).

Kõikidel kasukatel on *rihmutatud* (Manninen 1927, lk210) esiääred, alläär, varrukasuud ning krae punaste nahkrihmadega. *Punaste rihmadega* on kaetud õlaõmblused, käeaugukaare- ja varrukaihendusõmblused ning küljeõmblused. Fotol 4 oleval kasukal on vaid punased rihmad, teiste kasukatel on kõigil servades teine rida mustade või pruunide rihmadega ja teadmata piirkonna kasukal ka kolmas rida punaseid rihmu servades (lisa 1 fotod 26, 27a, d ja f). Tarvastu kasukal on hõlmade rinnaosas teine, tumedast nahast rihm sakilise servaga (lisa 1 foto 25a), Paistu kasukatel on kaks või kolm rida sirge servaga rihmasid (lisa 1 fotod 21a, 23a). Manninen mainib kolmekordset *rihmutist* kahevärviliste *liignahkadega* ka Paistu naistekasukas ERM 18 hõlmadel, mida küll ERM-i muuseumikogudes enam säilinud pole (Manninen 2027, lk 210).

Kasukate küljeõmblused on kaetud umbes 5 cm laiuse *põimetisega*. Kõigil kasukatel on kaunistusrihmad veidi erinevad – kolmel kasukal on keskmine lai rihm punane, millest on läbi põimitud tumedad kitsad rihmad ja ka äärtes on tumedad sirge või *ammastatud* (Jürgen 2015, lk 182) äärtega kitsad rihmad, kolmel jällegi vastupidi. Laiadele rihmadele on sisse lõigatud tihedad sälgud ja nendest põimitud läbi kitsad teist värvi naharibad. Paistu kasukal ERM A 102-32 on *põimetis* punutud diagonaalse ruudukirjaga (lisa 1 fotod 21e ja f), teistel kasukatel moodustuvad *põimetisel* ristikujundid (lisa 1 foto 23e, f, 25c, d, 27e, f). Fotel 1 oleval kasukal ei ole *küljepõimetise* värvid ja kiri väljaloetav.

Küljerihma ülemine ots ulatub üle puusakumeruse kuni küljesiilu tipuni. Küljeõmblus on ülemises osas alates käeaugukaarest allapoole umbes 20 cm pikkuselt kaetud *muhviga*, mis katab küljeõmbluse puusakumerusel erinevate detailide ühenduskoha. Punase rombikujulise nahast *puusalappi* serva on kinnitatud tume nahkrihm koos *puhuribaga* ning kinnitatud küljeõmbluse peale nii, et moodustub kühmutaoline puus (lisa 1 fotod 23e ja 25c). Paistu kasukal ERM A 102:32 (lisa 1 foto 21e) ning ERM A 509:2985 teadmata piirkonna kasukal on *muhvi* servadesse lisatud ka punased rihmad. Teadmata piirkonna kasukal on *muhvi* servad *ammastatud* (lisa 1 foto 27e).

Kõikidel kasukatel lõpevad küljeõmblused lõhikutega mis on kaunistatud küljerihma alumises otsas laiupidi peale õmmeldud eri värvi kitsaste rihmadega. Alumise rihma ääres on *puhuriba* ning küljerihma servade alt keeravad välja punased *võrelid*. Lõhiku alguskoht on kitsaste rihmade vahelt eraldi rihmaga kokku tõmmatud, et vältida lõhiku rebenemist. *Kolmede rihmadega* on kolm kasukat (lisa 1 fotod 21f, 23f ja 25d), *kahtede rihmadega* on kolm kasukat (fotod 3 ja 5, lisa 1 foto 27f) ning ühe rihmaga on kasukas fotol 4. *Võrelid* esinevad külgedel viiel kasukal (foto 5, lisa 1 fotod 21f, 23f, 25d ja 27f).

Kasukate õlaõmblustel ulatuvad kaunistusrihmade otsad üle käeaugukaare ja varruka ühendusõmbluse ning on otstest narmasteks lõigatud. Kõigil muuseumides vaadeldud kasukatel on õlaõmblusel lai tume rihm ja servades kitsad punased rihmad (lisa 1, fotod 25b ja 27b). Paistu kasukal ERM A 102:32 on ühe laia punase rihmaga *põimetis* (lisa 1 foto 21b) ja Paistu kasukal VM 9194:1 on kahe kitsa punase rihmaga *põimetis* (lisa 1 foto 23b). Fotodel 1 ja 2 esinevatel kasukatel ei ole õlarihmade kogus ja värv arusaadav, fotol 3 oleval kasukal on üks kitsas punane õlarihm. Kehaosa ja varruka ühendusõmblused on kõikidel kasukatel kaetud ühe kitsa punase rihmaga.

Kõikidel kasukate on varrukasuud *rihmutatud* nii nagu muud servad, teadmata piirkonna kasukal on kolm rida rihmu ka varrukasuus (lisa 1 foto 27d). Neljal kasukal on varrukasuus käe peale ulatuv *lakk*, mis kahel kasukal on kaares servaga (lisa 1 fotod 23d ja 25c) ja kahel kasukal nurgeliste servadega (lisa1 fotod 21c ja 27d). Fotol 3 oleval kasukal on ilma lakata varrukasuust veidi kõrgemal veel teine rihmade rida.

Kasukate kraed on kaetud tumeda nahaga ja servas on punane rihm koos *puhuribaga* (lisa1 foto 23d ja 25b). Kasukal ERM A 102:32 on krae servas kahe punase kitsa rihmaga *põimetis* (lisa1 foto 21d) ning teadmata piirkonna kasuka krael on tumeda naha serv ning selle ääres oleva punase nahariba serv *ammastatud* (lisa 1 foto 27c).

Kõikidel kasukatel on esikinnise juures punased *võrelid* (fotod 3 – 5, lisa 1 fotod 21a, 23a, 25a ja 27a). Esikinnistel on vööjoonel alates *võrelitest* ülespoole 2 -3 nahast või metallist väikest nõöpi, mis on suletavad naharibast keerutatud aasadega. Kahel kasukal on kannaga metallnööbid (lisa 1 fotod 23a ja 27a), neljal kasukal on nahast punutud *pungad* (ERM KV 463) (fotod 4 ja 5, lisa 1 fotod 21a ja 25a) ning fotol 3 oleval kasukal on nelja auguga niidiga kinnitav üksik nõöp, mis võib kasukale hiljem lisatud olla. Kõikidel kasukatel on valgest, punasest või tumedast nahast keerutatud aasad.

2.2. Paistu ja Tarvastu kasukate võrdlus sama piirkonna pikk-kuubedega

Kuna sirge seljaosa ja puusadega kasukaid ning teavet nende valmistamise kohta leidub väga vähe, pidasin vajalikuks lähemalt vaadelda ka olemasolevate kasukatega samade piirkondade naiste pikk-kuubesid, et saada vastust küsimusele kas olemasolevad Paistu ja Tarvastu naistekasukad võisid olla antud piirkondades üldised.

Kui Paistu ja Tarvastu kasukaid on säilinud vaid kolm ning lisaks on olemas kolm fotot Paistu kasukatega, mida lähemalt vaadelda ei saa, siis pikk-kuubesid Paistu ja Tarvastu piirkonnast on piisavalt, et teha üldistus kahe kõrvuti paikneva kihelkonna naiste ülerõivaste tegumoe ning kaunistuste osas. Paistu ja Tarvastu pikk-kuubedest ülevaate saamiseks oli suureks abiks Tiina Jürgeni „Mulgi rahvarõivad“ (2015), mis käsitleb pikk-kuubi piirkondade kaupa eraldi peatükkides ja annab väga põhjaliku ülevaate kuubede tegumoest ning kaunistustest.

Võtsin valimisse MuIS-i otsingust leitavad ERM-i ja VM-i kogudesse kuuluvad ajaloolise Mulgimaa naiste pikk-kuued. Tegin MuIS-is leiduvate pikk-kuubede päritolu ning fotode põhjal tabelid (lisa 2 tabelid 1 -3), kus lahterdasin erinevate kihelkondade kuued kolme tabelisse: tabelis 1 on 24 Paistu naiste pikk-kuube, tabelis 2 on 14 Tarvastu naiste pikk-kuube ning tabelis 3 ülejäänud ajaloolise Mulgimaa piirkondade pikk-kuued kokku 18 tükki. Märkisin tabelites pikk-kuubede teadaolevad valmistamis- või kandmisperioodi, *lõhandikulapi* (Jürgen 2015, lk 353) kangavärvi, *kaaruspaelte* värvi (Jürgen 2015, lk 509), kraekanga värvi ning muu oluliseks peetava teabe (vt tabelite viimane rida), mille põhjal sain ülevaate kihelkonniti pikk-kuubedel esinevate kaunistuste iseloomust. Tabelitest saadav teave andis kinnituste, te nii Paistu kui Tarvastu pikk-kuued on läbiseigi sarnase või pisut teistsuguse kaunistusega, kihelkonniti märgatavad erinevused puuduvad, nagu ka kasukatel. Kasukate kirjelduses leiab näiteks Tarvastu kasuka kirjeldamisel sarnasuse Paistu kasukal ja vastupidi (Jürgen 2015, lk 518). Kõikidest fotode põhjal vaadeldud pikk-kuubedest vaid üks kuube oli vanematüübilise arhailise lõikega *laia seljaga kuub* (Manninen 1927, lk 174), ülejäänud kõik figuuri jälgiva tegumoeaga. Lähemalt uurisin ERM-is ühte hästi levinud kaunistustega hilisemat, figuuri jälgiva lõikekasutusega pikk-kuube ERM A 509:2179 (foto 7 ja 8a; lisa 2 joonis 5) ja ühte vanematüübilist pikk-kuube ERM A 509:2185 (foto 7; lisa 2 joonis 6).

Foto 7. Paistu hilisema ja varasema pikk-kuue ning kasukas võrdlemine ERM-i uurimissaalis. Vasakult pikk-kuub ERM A 509:2179; pikk.kuub ERM A 509:2185 ja kasukas ERM A 102:32. (Foto Made Uus)

Paistu ja Tarvastu naiste pikk-kuued on sirge seljaosa ja puusadega nagu kasukadki. Hilisem pikk-kuub ERM A 509:2179 on tegumoe, mõõtude ja kaunistuste poolest sarnane uuritavate kasukatega (foto 8 a ja b). Pikk-kuuel on kehaosal käeaugukaar, varrukas on kaheosaline ja varrukakaarega

ning õlajoon on diagonaalne (lisa 2 joonis 5). Vanematüübiline naiste pikk-kuub ERM A 509:2185 on arhailisema lõikega, kus käeaugu- ja varrukakaare asemel on sirged lõikeservad (lisa 2 joonis 6) ning sellise lõikega kasukate kohta teave puudub.

Foto 8. Paistu naiste pikk-kuub ja kasukas. a) Pikk-kuub ERM A509:2179. b) Kasukas ERM A 102:32. (Foto www.muis.ee)

Paistu ja Tarvastu pikk-kuued on valmistatud tumepruunist või mustast villasest toimesest vanutatud kangast. Kuue selja- ja esidetilid on ühest kangalaiusest, Küljelaienduseks on lisatud mõlemale küljele kolmnurkne siil, mis lõppeb vööjoonel. Kasukatel on küljesiil vaid seljaosas ja rihmadega on kaetud seljadetaili- ning siiluühendusõmblus ja küljeõmblus, esiosal on vaid sirget õmblust imiteeriv punane kaunistusrihm, mistõttu visuaalselt tundub justkui oleksid kasukal nii ees kui taga küljesiilud (foto 9b). Pikk-kuubedel asetseb küljesiil ühe tükina puusajoonel ilma küljeõmbluseta. Siilule on küljejoonel allosas sisse lõigatud vähemalt 20 cm pikkune *lõhandik* (ERM TAp 290:8; Manninen 1927, lk175), mille kohal on värvilisest villasest kangast *lõhandikulapp* . Siilu ülemine osa on puusajoonel kokku murtud ning vähemalt viie cm pikkuselt siilu servades omavahel kokku õmmeldud, tekitades selliselt puusakühmu (fotod 9a ja 10a). Ka *lõhandikulapp* on küljejoonel kokku murtud ning õmbluspistetega murdejoonest paari cm laiuselt kinni õmmeldud, mistõttu jääb

a)

b)

Foto 9. Paistu naiste pikk-kuue ja kasuka küljekaunistused.

a)

b)

Foto 10. Paistu naiste pikk-kuue ja kasuka puusakülm. a) *Kõrudega* kaunistatud pikk-kuue küljesiilude ühendusõmblused. b) Nahkrihmadega kaetud kasuka seljasiilu- ning küljeõmblus. (Fotod Made Uus)

pikk-kuue siiluosa küljejoonel teravalt eemale hoidma. Kuigi tehniliselt on pikk-kuued ja kasukad küljejoonel erinevat valmistatud, siis üldmulje on mõlemal ülerõival sarnane (fotod 8 – 10).

Nii pikk-kuubede kui kasukate krae ja esikinnis ning hõlmaservad on visuaalselt sarnased (foto 11). Pikk-kuubedel on esioa ühest kangalaiusest, mis on keskjoonel pikuti lahti lõigatud ja saadud hõlmadetailid. Hõlmadetailidele on eesääres vööjoonest alla poole lisatud laienduseks kolmnurksed siilud (fotod 8a ja 11a; lisa 2 joonised 5 ja 6), kasukatel on hõlmad valmistatud eraldi nahkadest (joonis 3; fotod 8b ja 11b).

Pikk-kuubede varrukasuud on üldjuhul sirge servaga, kuid leidub ka nurgelise servaga varrukate otsi, mis jäljendavad kasukate varrukasuu laka kuju (Jürgen 2015, lk 515 [erakogu pikk-kuub]; ERM A 446:245 Tarvastu; Vm 9727 Paistu). Reljeefsed varrukasuud hakkasid kaduma pikk-kuubede õmblusmasinaga valmistamise käigus (Jürgen 2015, lk518).

a)

b)

Foto 11. Paistu naiste pikk-kuue ja kasuka rinnaesised. a) pikk-kuub ERM A 509:2179 (foto Made Uus). b) kasukas ERM A 102:32. (foto www.muis.ee)

Paistu ja Tarvastu naiste pikk-kuued on rikkalikult kaunistatud punaste, roheliste või siniste kaaruspaeltest *kõõrudega* (Jürgen 2015, lk 353). Punased kaaruspaelad jooksevad pikk-kuubede servades nii keha- kui varrukaosas. Rikkalikult on kaaruspaeltest *kõõrudega* kaunistatud rinnaesine, puusaosas siiluservad ning küljelõhiku ääred, ning varrukasuud. Sinised või rohelistes

kõõrud asetsevad *puusalappide* servades. *Puusalappidel* ja krael on kasutatud nii sinist, rohelist kui punast peenvillast *kalevit*. (Fotod 8a, 9a ja 11a) Ka Paistu ja Tarvastu naiste kasukad on põhiosas kaunistatud punast värvi nahkrihmadega, tumedat värvi nahad on oluliselt väiksemas mahus lisatud punaste rihmade kõrvale. Teadaolevalt on ka kasukatel kasutatud rohelisi ja siniseid nahkrihmu (vt lk 18), mis annab aimu, et nii pikk-kuued kui kasukad olid samal perioodil sarnase tegumoe ja kaunistusdetailidega.

Paistu ja Tarvastu kasukate võrdlemisel sama piirkonna pikk-kuubedega selgitasin välja, et samal perioodil kasutusel olnud kasukad ja pikk-kuued sarnanevad nii tegumoelt kui lõigete mõõtudel. Samuti kattuvad kaunistusdetailide asukohad ja värvid, mis annab kindlust, et antud piirkonna kasukad olid sel perioodil suhteliselt kõik sarnased, nagu pikk-kuuedki. Julgen nii, väita, kuna ka Eesti teiste piirkondade säilinud kasukad ning sellealane muudele allikatele tuginev teave kattub sama perioodi säilinud pikk-kuubedega.

3. PAISTU JA TARVASTU NAISTEKASUKATE VALMISTAMISE KOOLITUSE JUURDE ÕPPEVIDEOTE LOOMINE

Koolituse „Kuidas valmistada Paistu ja Tarvastu naistekasukat“ juurde loodud õppevideod on mõeldud eelkõige antud piirkonna rahvarõivaste valmistajate sihtrühmale, kes soovivad ise Paistu või Tarvastu kihelkonna naistekasuka valmistada.

Õppevideod on koostatud koolituse iseseisva osa juurde abimaterjaliks ja kasutamise eelduseks on eelnevalt koolituse kontaktõppes omandatud teoreetilised ja praktilised teadmised. Tuginedes oma varasemale kogemusele kasukate valmistamise koolitaja ja juhendajana, soovin õppevideote loomisega kasukate valmistamise koolituste kontakt-tundide mahtu vähendada. Leian, et kasuka valmistamiseks vajalik teoreetiline teave ja töövõtete omandamine ning lõigete kohandamine on soovitatav läbida kontaktõppena, kuna meistri vahetul juhendamisel on õigete võtetega oskuste omandamise võimalused suuremad ning võimalik on anda otsest kiiret tagasisidet. Lisaks toimub selles osas tegevus kõikidel osalejatel ühtlases tempos. Meistri juhendamine on vajalik kuni kasukadetailide nahale paigutamiseni. Kuna iga osaleja kasukamaterjalid on erinevad, vajavad kõik osalejad mõningast individuaalset juhendamist kasukalõigete kohandamisel ja nahkadele paigutamisel. Edasine kasuka õmblemine toimub juba individuaalses rütmis. Kuna kasuka valmistamine on äärmiselt ajamahukas tegevus ja koolitusel osalejate töökiirus ning ajaline võimalus väga erinev, siis on kasuka valmistamise juhend videovormis hea võimalus omas tempos kasukat valmistada. Ilma õppevideoteta on vajalik juhendaja regulaarne kohtumine koolitusel osalejatega, et iseseisva töö osas lisainfot anda.

Paistu ja Tarvastu naistekasuka valmistamise koolituse kontaktõppe sisu näeb ette teoreetilises osas ajaloolist ülevaadet antud piirkonna kasukatest ning sirge seljaosa- ja puusadega kasukatüübi lähemat tutvustamist. Kontaktõppe praktilises osas tehakse läbi kõik Paistu ja Tarvastu kasukatel esinevad töövõtted, et omandada oskused kasuka valmistamiseks. Praktilist tegevust toetab nii kontaktõppes kui kasuka iseseisval valmistamisel juhendaja poolt koostatud kirjalik tööjooniste kogumik. Õppevideote sisu on järjestatud vastavalt kasuka valmistamise tööetappidele nii, nagu need kasuka valmistamisel ette tulevad.

Magistriprojektina valminud õppevideote kogu on suuremahuline õppematerjal Paistu ja Tarvastu naistekasukate iseseisvaks valmistamiseks ning õppevideote kasutamine eeldab eelnevalt koolituse kontaktõppe läbimist ning kirjaliku õppematerjali omamist.

Kuigi videote õppesisu tugineb Paistu ja Tarvastu kasukatel esinevatele valmistamis- ja kaunistamisvõtetele, on sama tehnoloogiaga valmistatud kõik pika seljaosa- ja puusadega kasukad ning samade videote abil on võimalik ömmelda ka teiste piirkondade samatüübiliste kasukaid. Loodetavasti on õppevideod suureks abiks kasukavalmistamise koolitustel osalejatele.

Läbisin 22.02.-06.03.2021 OTMK koolituse „Digitaalsete vahendite ja veebikeskkonna kasutamine käeliste tegevuste juhendamisel“, kus õppisin dokumendikaamera kasutamist käsitöövõtete filmimiseks ja näitamiseks veebitundides või koolitustel. Kuigi mul siiani puudus varasem kogemus enda käelise oskusteabe edastamine filmimise teel, siis antud koolitusel omandatud teadmised dokumendikaamera kasutamise võimaluste osas andsid tuge ka ise luua enda pärandoskusteabe põhjal õppevideote kogu.

3.1. Töövõtete kogum – tööetapid

3.1.1. Tööproovidega seotud tööetapid

1. Kasukate vaatlemine ja mõõtmine

Paistu ja Tarvastu naistekasukate valmistamise koolituse juurde kuuluvate õppevideote koostamiseks vaatlesin nelja kasukat - ERM A 102:32 Paistu (lisa 1 fotod 20, 21); VM 9194:1 Paistu (lisa 1 fotod 22, 23); EVM E 257:17 Tarvastu (lisa 1 fotod 24, 25) ja ERM A 509:2985 teadmata piirkond (lisa 1 fotod 26, 27) ning kolme fotot (fotod 3 - 5). Õppevideote koostamiseks oli vajalik esemete mõõdistamine ning kasukate valmistamiseks kõigi töövõtete välja selgitamine ning tegevuste järjekorra kaardistamine. Kuna Paistu ja Tarvastu kasukad ning teadmata piirkonna kasukas on lõikelt ja kaunistuste poolest ühesugused, siis vaatlesin kõik neli kasukat detailselt üle, lisaks kaasasin uurimisse ka kasukatest olemasolevad fotod ja koostasid õppevideod erinevatel kasukatel leiduvate detailide põhjal, mis on kas kõige üldisemad või keerukusest tulenevalt vajavad põhjalikumat selgitust.

2. Detailide võrdlemine ja mõõtmine

Võrdlesin kasukatel kraed, õlaõmbluse kaunistused, kehaosa- ning varrukaühendusõmbluste katmised, esikinnised, hõlmade rinnaosa rihmad, *võrelid* (fotod 12), küljeõmbluse *rihmutised*, *puhud*, *lõhandiku* ristirihmad (fotod 13), varrukasuud, *varrukalakad*, õmbluste kinnitusrihmad krae ühendusõmbluse alguses (foto 14) ja varruka õmbluste lõpus.

Foto 12. *Võrelite* mõõtmine. b) ERM 102:32 Paistu. a) EVM E257:17 Tarvastu. c) VM 9194:1 Paistu. d) ERM A 509:2985 teadmata piirkond. (Fotod Made Uus)

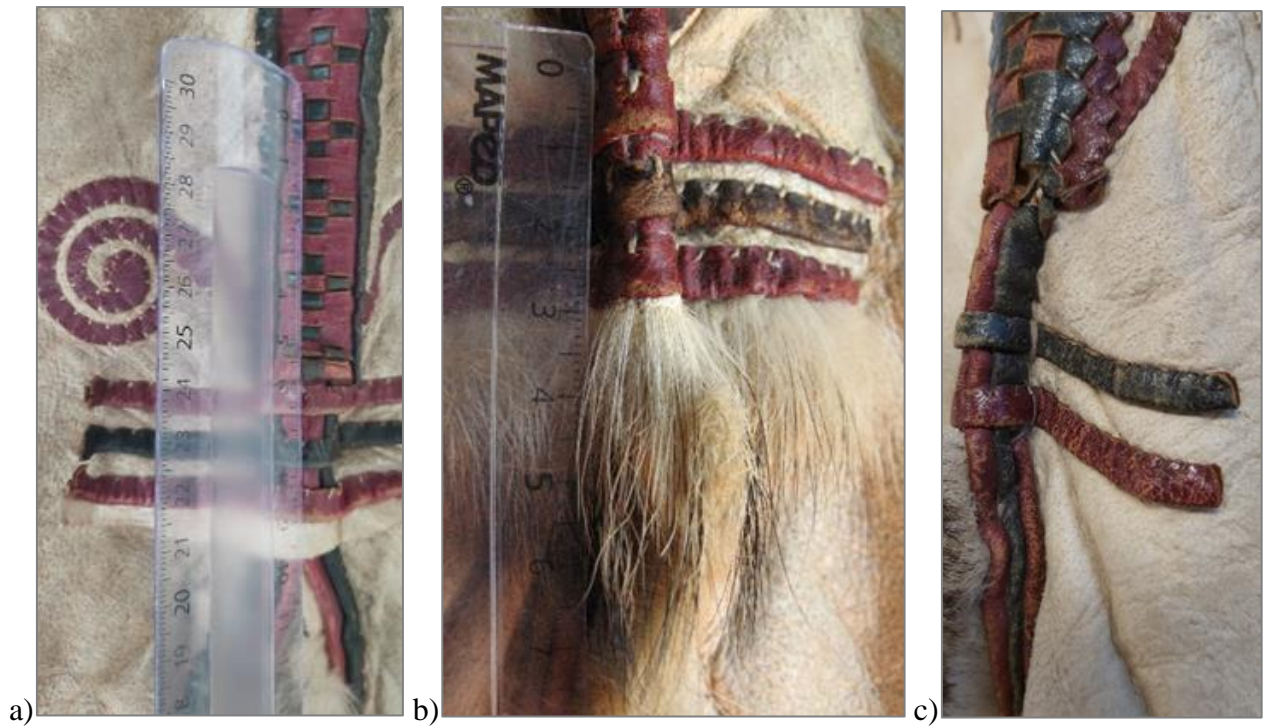

Foto 13. Kasuka küljelõhiku ristirihmade mõõtmine. a) VM 9194:1 Paistu. b) EVM E257:17 Tarvastu. c) ERM A 509:2985 teadmata piirkond. (Fotod Made Uus)

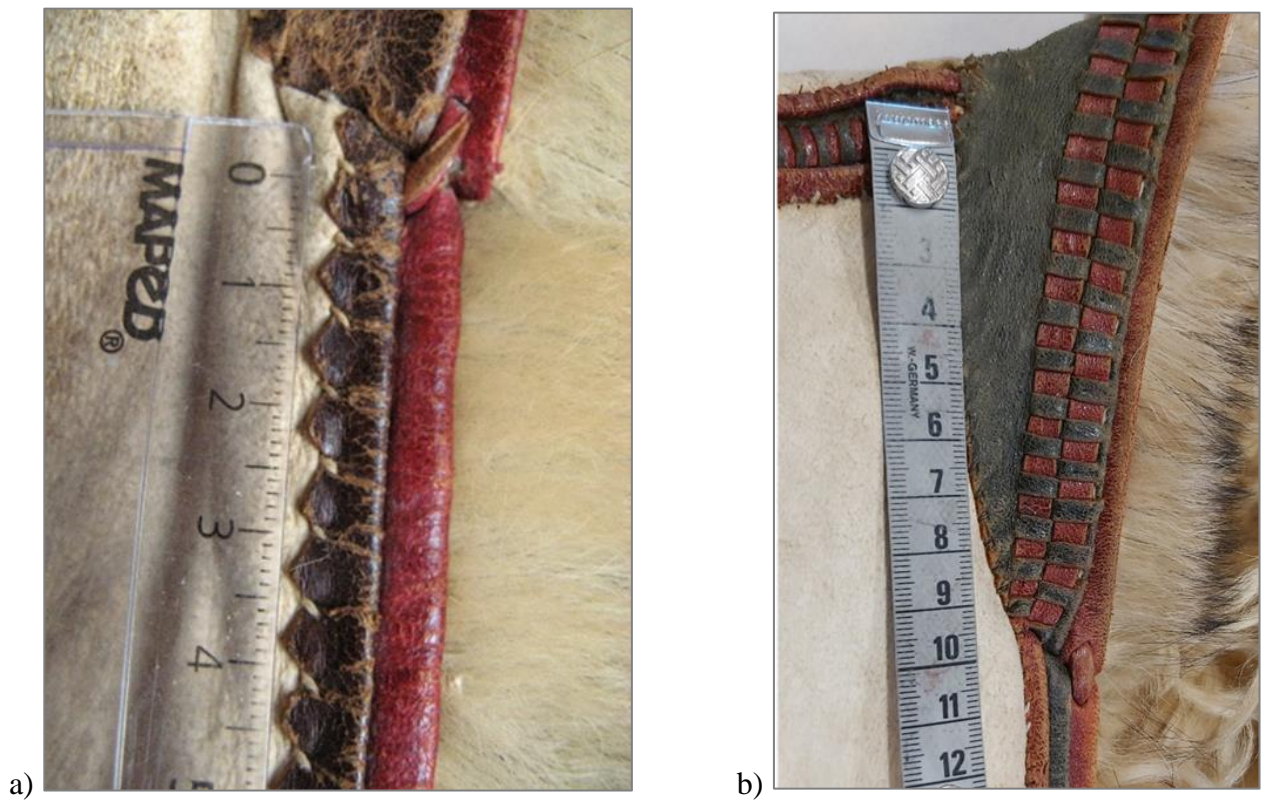

Foto 14. Kaelakaare ja krae ühendusõmbeluse kinnitamine. a) EVM Tarvastu. b) VM 9194:1 Paistu. (Fotod Made Uus)

Tööproovide jaoks tegin valiku Paistu kasukate ERM A 102:32 (fotod 20 ja 21) ja VM 9194:1 (fotod 22 ja 23) põhjal, kuna neil kasukatel esinevad kaunistusvõtted on kõige üldisemad ja jõukohasemad õppevideote kasutatavat sihtrühma arvastes. Tarvastu kasukal olevald *ammastatud* servad (fotod 14, 25a) ja teadmata piirkonna kasukal kolmekordsed hästi kitsad rihmad (foto 27a, c, d ja f) saab alati soovija videotest saadut teabe põhjal muudatusi tehes ise teha, kuna töövõtted on samad. ERM A102:32 kasukal keeravad küljelõhiku *võrelid* ülespidi (foto 21f) ja kuna see pole üldine, valisin filmimiseks allapoole keeravad *võrelid* VM Paistu kasukalt (foto 23c ja f).

3. Töövõtete kaardistamine

Töövõtete välja selgitamiseks tegin muuseumides kasukatest palju fotosid, et kodus fotode põhjal koostada töövõtete tööjoonised. Töö käigus selgus, et parema tulemuse saan, kui koostan töövõtete kogu muuseumi uurimissaalis, kus saan vajadusel kohe kasukate pealt vajaliku info üle vaadata ja kontrollida. Põhilise aja töötasin ERM -is olevate kasukatega ning antud tegevus andis ka hea tulemuse. VM Paistu kasukast tehtud fotosid ning mõõtmistulemusi sain samal ajal võrdluseks kasutada ning ka toetava materjalina olid uurimiseks välja tellitud ka ERM-i Helme kasukas (foto 28) ja Häädemeeste kasukas (fotod 30). Samuti oli mul taustainfoks VM Viljandi kasukast (foto 29) tehtud mõõtmised ja fotod.

4. Materjalide võrdlemine

a)

b)

Foto 15. Tööproovide jaoks sobivate materjalide võrdlemine kasukatel. a) Kaunistusnahkade valimine. VM 9194:1 Paistu. b) Pruuni kunstikõõluse võrdlemine kasuka tumeda kaunistusrihmade õmblusniidiga. ERM A 509:2985 teadmata piirkond. (Fotod Made Uus)

Tööproovide jaoks sobivate materjalide valimiseks võrdlesin kasukate kaunistusi erinevate punaste, pruunide ning mustade nahkadega (foto 15a), võrdlesin kasukate *puhkusid* erinevate rebasenahkadega ning uurisin sobivaid õmblusniite. Õmblusniitidest võrdlesin erineva jämeduse ning värvitooniga linaseid niite ning kaunistusrihmade õmblemisel kasutatud tumedat puuvillast niiti ja kaasaegseid nahaõmblusniite ning kunstkõõlust (foto 15b).

5. Kasukalõigete koostamine

Paistu ja Tarvastu naistekasukate mõõdistamise põhjal koostasid kasukalõiked vanade kasukate mõõtudega. Kaunistusdetailide ning kinniste nüansid proovisin võimalikult täpselt mõõdistada ja lõigetele kanda (foto 16; lisa 1 joonis 4 a-c).

Foto 16. Kasukalõigete koostamine ERM-is, EVM-s ja VM-s vaadeldud Paistu ja Tarvastu kasukate põhjal. (Foto Made Uus)

Kasukalõigete põhjal koostasid viie tööproovi lõiked, mis nii lõigete kui kaunistuste osas vastavad üks ühele vanade kasukate mõõtudele (fotod 17a – c). Tööproovide lõiked on tehtud sellise arvestusega, et valmistööproovid jääksid A3 mõõdus, kuna siis mahuvad kasukadetailid originaalsuuruses tööproovidele (lisa 3 fotod 31 – 35).

6. Tööproovide detailide väljalõikamine

Tööproovide detailid on välja lõigatud kolmest lambanahast. Detailide asetusel nahkadele jälgisin kõike vajalikke nüansse – naha paksust, naha- ja karva suunda, defektide kohti nii liha- kui karvapoolel ning materjali ökonoomset kasutamist. Tööproovi nr 1 detailid (foto 17 a) lõikasin välja filmimise käigus. Ülejäänud nelja tööproovi detailid lõikasin välja aja kokkuhoiu tõttu ilma

a)

b)

c)

d)

Foto 17. Tööproovide lõigete paigutus nahkadel. a) Lõigete ja materjali asetus filmimislaual. b) ja c) Tööproovide lõigete paigutus nahkadel. d) Varrukadetaili välja lõikamisel raskusena lõikelaua kasutamine. (Fotod Made Uus)

filmimata (fotod 17 b -c). Kaunistuse jaoks sobivad materjalid lõikasin välja enne filmimist, vaid filmimise jaoks vajalikud detailid lõikasin filmimise käigus (näiteks: *terasega* õmbluse (ERM KV 237:30, ERM KV 237:186; Manninen 1927, lk 208) juures *terasrihma* välja lõikamine ja karvadest puhastamine ning nõöbi punumiseks rihma otsa teravaks lõikamine).

7. Tööproovideks sobivate materjalidega proovitükkide õmblemine

Foto 18. Tööproovidel kasutatavate töövõtete ja materjalidega läbi katsetatud proovitükid. (Foto Made Uus)

Peale tööproovide jaoks detailide välja lõikamist tegin kõikide valitud materjalidega läbi peamised töövõtted, et välja selgitada materjalide omavaheline sobivus ja õppetööproovidel kasutatavate materjalide sarnasus ning võimalik autentsus etnograafiliste kasukatega (foto18).

8. Tööproovide valmistamine

Viis tööproovi on valmistatud tumeda karvaga kihnu maalamba nahkadest. Kõik õmblused on õmmeldud käsitsi, spetsiaalse kolmetahulise nahanõelaga. Detailide ühendamisest ning kaunistused on õmmeldud ühesuguse jämedusega linase lõimega. Kaunistused on punasest ja tumepruunist karvata rõivanahkadest, *puhud* on rebasnahast. (Lisa 3 fotod 31 – 35)

3.1.2. Videote koostamisega seotud tööetapid

1. Töövõtete filmimise järjekorra koostamine

Töövõtete filmimise järjekorra koostas tööproovide põhjal nii, et filmimise käigus valmisid töövõtted tööproovide kaupa. Tööproovidel olevate tööetappide loetelu on lisa 3. Videotel on filmitud kaadrid vastavalt kasuka valmistamise tööjärjekorrale sobivaks monteeritud. Õppevideote nimekiri koos tööetappide loeteluga on lisa 4 alalõiguga 4.1.

2. Töövõtete filmimine

Foto 19. Salvestusruum koos dokumendikaamera, sülearvuti ja kolme lisavalgustiga. (Foto Made Uus)

Töövõtete filmimiseks kohandasin kodustes tingimustes põhjapoolse aknaga magamistoa, kus valgus on kõige ühtlasem ja välised hääled kõige vähem ruumi kostuvad (foto 19). Tööproovide valmistamise filmimiseks kasutasin dokumendikaamerat AVerVision F50-8M, sülearvutit, valgustit QuadriLight 2000 Flicker free ning kahte videovalgustit koos *softboxidega* (laenutatud videovalgustite tootjamark ja muud tehnilised näitajad jäid minu poolt kahjuks fikseerimata).

Filmimisel kasutasin kaubamärgi Aver kaamerate kasutamiseks tootja poolt koostatud vabavaralist tarkvara Sphere2 <https://presentation.aver.com/model/sphere2>, millega saab videosalvestused kaamerast otse arvutisse salvestada või filmitava tegevuse läbi kaamera otse veebis edastada. Dokumendikaamera AVerVision F50-8M on mõeldud A4+ suuruse ala kuvamiseks ja minu valitud A3 suuruses tööproovide koostamisel oli tegevus takistusteta teostatav.

Töövõtete filmimisel kogunes salvestatud materjali 47 videot kogupikkusega 28 tundi, 2 minutit ja 48 sekundit (aeg: 28.02.48). Filmimine võttis aega keskmiselt 1 tund päevas, kokku umbes 28 päeva, ajamahuga 224 tundi. Filmimisel eelnes valgustuse seadistamine ning proovifilmimine, mis võttis aega kokku 14 päeva, ajamahuga 42 tundi.

3. Salvestatud materjali sisu läbitöötamine

Õppevideoteks vajalike kaadrite valimisel märkisin sekundi täpsusega filmitud kaadritest sobivad kaadrid koos lisamärkustega, kus võib kaadreid kiirendada, milliste kaadrid monteerida sujuva üleminekuga, kuhu tulevad vahele tausta kaadrid ning tegevuste pealkirjad. Koostas salvestatud materjalist vastavalt õppetegevuste järjestusele ja iseloomule 16 video. Töömaht oli keskmiselt 1 tund salvestatud materjali 1 päevas, kokku umbes 28 päeva, ajamahuga 224 tundi.

4. Videote I monteerimine

Monteerimisse läks videomaterjali kogumahuga 28.02.48. Teostas Malle Valli.

5. I montaaži läbivaatamine ja korrigeerimine

Esimesest montaažist tuli 16-ne video sisu kogumahuga 07.26.43. Monteeritud filmide sisu läbi vaatamisel pöörasin tähelepanu kasuka valmistamise töövõtete tegevuseks vajaliku järjekorra õigsust. Tegin märkmeid, kus võiks või peaks veel filmi mahtu vähendama või kaadreid ümber tõstma, et tegevus filmis oleks loogiline ja vastavalt töövõtete mahule või raskusastmele vajalikus mahus. Esimese montaaži järgset sisu töötasin läbi 8 päeva, ajamahuga 64 tundi.

6. Videote II monteerimine

Monteerimisse läks videomaterjali kogumahuga 07.26.43. Teostas Malle Valli

7. II montaaži läbivaatamine ja videote sisutekstide koostamine

Teise montaaži läbivaatamine ja korrigeerimine sarnanes esimese montaaži läbi vaatamisele, aga videote kogumaht oli oluliselt väiksem. Filmi ajamaht peale teist monteerimist oli 06.44.38. Montaaži läbivaatamine samaaegselt toimus videotelel sisutekstide koostamine.

Tekstid on koostatud kindla kõneviisi oleviku vormis [tehakse]. Mineviku (lihtmineviku [tehti] ja täismineviku [on tehtud]) vorme kasutasin vanade kasukate valmistamisel esinenud juhtumite kirjeldamisel. Sisutekstides kasutasin nii tänapäevaseid kui vanapäraseid sõnaseletusi (servade kantimine / servade *rihmutamine*; lõhik / *lõhandik* jne), kuna vanapärase terminoloogia kasutamine on käelise pärandoskuse edasi andmisel asjakohane ja mulle kui kasukameistrina ka suupärane. Vanapärase sõnade lahti seletus (terminoloogia) on koolituse kontakt-tundides kasutatava kirjaliku õppematerjali sees ja õppevideote kasutamise ajal koolitusel osalejatele juba teada.

Tekstide koostamine toimus filmikaadrites olevat tegevust ja ajaraami arvestades. Vastavalt teksti mahule sai vajadusel kaadreid juurde, vähemaks, kiiremini või aeglasemaks monteerida. Sisutekstit koostas videotele kogupikkusega 06.44.38. Ühe päeva jooksul koostas teksti keskmiselt 15-le videominutile, kokku umbes 27 päeva, ajamahuga 216 tundi.

8. Videotele tekstide peale lugemine

Helifailide koostamiseks kasutasin RecordPad ja Audacity programme. Igale õppevideole koostatud tekstid lugesin sõna-sõnalt maha võimalikult puhta diktsiooniga, suhteliselt aeglasel tempos ja mõõdukate pausidega, et sõnaline teave videopildi juures oleks võimalikult selgelt ja arusaadavalt edastatud. Seetõttu väsisid häälepaelad ja kõrilihased kiiresti ning tuli teha pikki pause ja 16-le videole teksti peale lugemiseks kulus 3 päeva, ajamahuga 9 tundi.

9. Videote sisu juurde lisamaterjali koostamine

Iga õppevideote juurde koostas algus- ja lõputiitrite ning pealkirjade tekstid, otsisin videotes sisalduvate töötappidega seotud sobivad fotod vanadelt kasukatelt ning enda meistrimärgi, mis jookseb läbivalt kõikide videote kaadrites. Lisamaterjali koostamisele kulus 1 päev, ajamahuga 8 tundi.

10. Videote III monteerimine. Helifailide ja lisamaterjali lisamine videofailidele

Kolmandasse montaaži läks: 16 helifaili kogupikkusega 02.57.32.; videote kirjalikude sisutekstid, mis sisaldasid kommentaare videote (kogupikkus 06.44.32) sisu korrigeerimiseks ning videote lisamaterjalide failid (tekstid, fotod ja meistrimärk). Teostas Malle Valli.

11. III montaaži läbivaatus ja parandused

Peale kolmandat montaaži jäi koos heli ja lisadega videote sisu kogupikkuseks 06.04.04. Järgnevalt toimus videote montaaži ning minupoolse videote läbivaatamise käigus ilmnunud vigade korrigeerimine. Lugesin uuesti helifaili peale varasemalt teksti lugemisel esinenud konarused, videote sisus kommenteerimata jäänud kohad või juhendaja poolt läbi vaadatud ja ebaselgeks jäänud sisu täpsema lahtiseletuse. Videote läbivaatusele ja parandustele kulus 1 päev, ajamahuga 8 tundi.

12. Videote IV monteerimine ja järeltöötlus

Neljandasse montaaži läks parandustega helifail kogupikkusega 00.05.02. Teostas Malle Valli.

Videote sisu on üles ehitatud järgmiselt: Alguskaader intellektuaalomandi infoga, video pealkiri lähtuvalt tegevuse sisust (lisa 4 fotod 36a - 51a); foto(d) etnograafiliselt kasukalt vastavast tööetapist, mida õppevideo sisu käsitleb; tööproovi lõigete asetus tööproovi detailidel, mis selgitab järgneva tegevuse sisu; tegevuse sisu (lisa 4 fotod 36b – 51b); lõputiitrid video koostamisega seotud andmetega kohta (lisa 4 foto52). Õppevideoid valmis 16 tükki kogupikkusega 06.04.04.

3.2. Õppevideote tegemise analüüs

1. Eeltööd enne videote tegemist

Tööproovide kavandamine

Töövõtete kaardistamise põhjal koostasid tööproovide kavandid lähtudes kasukadetailide kompaktsusest ja autentsetest mõõtudest. Plaanisin esmalt teha kaheksa A4 suuruses tööproovi, et dokumendikaamera all tegevusega täpsemalt kaadris püsida, kuid tööproovide lõigete koostamise käigus selgus, et siis ei oleks paljud detailid originaalsuuruses ära mahtunud ja oleksin pidanud enamustest töövõtetest eraldi tööproovid tegema. Kavandasin tööproovid ümber nii, et kõik töövõtted saaksid kaetud võimalikult vähestel tööproovidel aga säiliks detailide õige suurus, asukoht ja arusaadavus. Mulle meeldis väga mõte, et saan A3 mõõdus tööproovidele paigutada

töövõtted selliselt, et tööproovid annaksid edasi kasukal esinevad kaunistused ja õmblusvõtted autentsel kujul. Suuremate tööproovide filmimine oli tülikam peamiselt kaadris püsimise tõttu aga lõpptulemusega olen hästi rahul, sest originaalsuuruses detailide nägemine ja proovimine annab tõesema ülevaate kasuka iseloomust.

Materjali valik

Tööproovide jaoks algselt valitud materjalid ei osutunud kõik filmimisel sobivateks. Must kaunistuste nahk oli originaalis õige toon, kuid jäi kaamera all punase ja valge naha kõrval liiga kontrastne ja läikiv, mistõttu asendasin musta naha pruuni nahaga, mis filmil näebki must välja. Ka ei sobinud musta naha puhul läikiv pind, mis filmimisel valgust tagasi peegeldas, mati pinnaga pruun nahk jäi filmimisel selgemalt näha. Samuti ei saanud kasutada tumedate rihmade õmblemisel tumepruuni kunstkõõlust, kuna filmimisel sulandusid tumedad toonid ühtlaseks ning tumedad pisted ei eristunud arusaadavalt tumedal nahal. Seetõttu tegin läbivalt kõik töövõtted helehalli linase lõimega, mis jäi selgelt eristuv kõikidel nahapindadel ja värvitoonidel.

Probleemid olid ka põhimaterjalina kasutatava valge nahaga. Plaanisin esmalt tööproovid teha valge lihapoole ja valge lühikeseks pügatud karvaga lamabanahkadest, kuid katsetused proovitükkidel näitasid, et mõlemad heledad nahapooled jäid ebamäärastena. Veidi kollakama tooniga valge lihapool ja tumeda karvaga nahk jäi filmimisel selgemalt näha. Vaatamata sellele oli filmimisel ikkagi probleeme kaameral fokuseerimisega kui valge nahapind asendus tumeda karvase pinnaga. Kaamera jaoks oli heleda ja sileda pinna järsk muutumine tumeda karvase pinna vastu liiga kontrastne. Alles poole filmimise pealt selgus, et tumeda karva asemel oleks halli karvaga naha puhul kontrast väiksem olnud. Kuid siis oli juba palju tööd tehtud ja uue materjaliga ümber filmimine poleks enam mõistlik olnud.

Mööndusi tuli teha ka õmbluspistete ja kaunistusdetailide suurus. Õmblesin tööproovidel rihmade laiused kuni 2 mm laiemad, et tegevus oleks filmil arusaadavam ja kaamera suudaks rihmade servasid selgemalt fokuseerida. Õmbluspisted tegin veidi pikemad ja hõredamad, et tegevuse oleks selgemini jälgitav ning filmimisel kiiremini edeneks.

Õmblemise filmimisel tuleb kasuks ka sobiva niidi pikkuse valik: kasuka õmblemisel kasutatav niidi pikkus on tööproovide filmimisel liiga pikk. Lühema niidipikkusega püsib nõelaga tegevus kaadris paremini. Samuti on ajakulu lühema niidi tõmbamisel väiksem. Samas on pikema niidi

plussiks sujuvam tõmme, kuna linane lõim on alguses kare ja takerdub esimeste pistetega, iga järgneva pistega on tõmme ühtlasem.

2. Töövõtete filmimine

Valgustus

Vaatamata dokumendikaamera integreeritud LED-valgustusele vajas filmimine lisavalgust(ust). Kuna OTMK koolitusel koostatud õppevideo sai filmitud avaras, suurte akendega õpperuumis, kus laevalgustus oli kõrgel ja ühtlane, siis ei vajanud ma lisaks kohtvalgustust. Kodustes tingimustes filmimiseks oli mul talumaja kahe akna ja 2,4 m kõrguse laega tavavalgustusega ruum, mis andis loomulikku valgust vaid 1,5 m sügavusele ruumi sisse. Plaanisin filmimisel kasutada lisavalgustitena käsitöö tegemisel kasutatavaid kahte LED kohtvalgustit, kuid filmimise seadistamisel tuli mulle üllatusena, et minu LED-valgustid ei sobi videote tegemiseks, kuna jätavad ekraanile triibulise virvenduse. Selgus, et videote filmimiseks on vajalikud spetsiaalsed videovalgustid.

Esmalt palusin abi TÜ VKA videostuudio juhatajalt Tauno Uibolt, kes pakkus kasutamiseks ühte suur TÜ VKA valgusti QuadriLight 2000 Flicker free. Kuid antud valgusti suunamine filmitavale alale jättis nii tugevad kontrastid ja teravad varjud, et varjutas osa filmitavast sisust täielikult. Suure valgusti lakke suunamine andis ruumile väga hea ja ühtlase tugeva valguse, kuid filmimisala jäi ikkagi liiga hämaraks. Ka töölaua vahetult akna alla seadmine ei andnud head tulemust, sest vastavalt välisele valgusolude muutumisele jäi filmitavate kaadrite valgus ebastabiilne. Kuna mul puudus igasugune teave vajalike videovalgustite omaduste ja hankimisvõimaluste kohta, siis otsisin abi tuttavalt hobifotograafilt, kes laenas mulle kogu filmimise perioodiks kaks videovalgustit koos *softboxidega* ning andis ka filmimisel valgustite kasutamisalast nõu. Kahjuks ei märganud ma huvi tunda valgustite tehniliste andmete osas. Koos videovalgustite ja TÜ VKA suure valgustiga ning akendele paksude kardinade ette tõmbamisega sain rahuldava tulemuse filmimise valgustamiseks (foto 19). Valguse paika saamine võttis mitu nädalat lisaega.

Dokumendikaamera tööpõhimõte

Dokumendikaamera võimaldab näidata ekraanile tegevust läbi kaamera nii, et kaadrid jäävad silmade nägemisega samasse vaatesse. Kaamera filmimisnurka saab mõningal määral suunata vastavalt tegevusele, et filmitavad kaadrid soovitud suunast salvestada. See lihtsustab oluliselt edastatava teabe mõistmist.

Kaameral on integreeritud mikrofoni ja filmimise käigus jäi salvestusele ka tegevusega seotud helid, nagu kääridega lõikamine, karvade eemaldamine jms. Filmimisel salvestatud heli on koos hiljem lisatud tegevust kommenteerivate helifailidega samaaegselt kuuldav.

Kaamera fokuseerimine

Kaameral on automaatne ja manuaalne fokuseerimine ja kaugjuhtimispult, mida kasutasin filmimise alustamiseks, lõpetamiseks ja suumimiseks. Kaugjuhtimispuldi kasutamine aitas vältida filmitava kaadri värisemist. Kaamera küljes olevate nuppude kasutamisel liigub kaamera serdavõrd, et jääb filmitaval kaadril tajutav.

Kasutasin kaamerale peamiselt automaatset fokuseerimist, manuaalset vaid filmimise tegevuse alguses või teatud kohtades, kus ma käelist tegevust samal ajal ei filminud. Automaatsel fokuseerimisel esines läbivalt kogu filmimise perioodi palju probleeme nii eelpool kirjeldatud materjalide omaduste tõttu (lk) kui ka tegevuse kiiruse tõttu. Kaamera ei suutnud teatud kiirusega liigutusi fokuseerida, ning ka suure kontrastsusega materjalipindade kiire muutus jättis kaadrid häguseks. Naha õmblemisel ei ole võimalik alati nõela läbi materjali aeglaselt lükata, vaid tuleb teha nõelaga tugev ja järsk torge, mis aga filmimisel osutus probleemseks. Mitmetes kaadrites ei suutnud kaamera eristada läikivast metallist kitsa õmblusnõela kolmnurkset teravikku ja kaadrites jäid nõelaotsa liikumiskohad ebaselgeks. Samuti oli sagedane probleem kiiresti materjalil teise poole pööramine, kui oli vaja kontrollida nõela või niidi olekut alumisel poolel.

Kaasaegne filmi- ja fotokvaliteet on kõrgete resolutsiooninäitajate tõttu muutunud nii teravaks, et loomuliku silmanägemisega võrduvat pilti ei peeta enam kvaliteetseks. Suure mahuga õppevideotes on vajalik hea kvaliteet ja kompaktsus, et info ei väsitaks kasutajat ja oleks võimalik keskenduda teabe kvaliteetsele omandamisele. Minu videod tulid üsna keskpärase kvaliteediga ja palju oli hägusaid kaadreid. Seepärast vajasin ka montaažiabi, et suures mahus ebaõnnestunud kaadrite hulgast leida vajalikud kohad ja koostada võimalikult hea kvaliteediga videomaterjal.

Töötamise asendid

Töövõtete filmimisel tuli arvestada ka tööasenditega, mis olude sunnil olid sageli ebaloomulikud. Harjumuspäraselt õmbluspistete tegemisel liikus parem käsi koos nõelaga pidevalt otse kaamera alt läbi ja varjas nõelatorke tegemise või niidi liikumise. Pidin vastavalt tegevuse iseloomule kogu aeg hoidma paremat kätt vale nurga all, mis aeglustas õmblemist ja kvaliteetse tulemuse saamiseks pidin oluliselt rohkem kätt pingutama. Kui harjumuspäraselt toimub käsitsi õmblemisel tegevus

keha lähedal, et käed toetuksid osaliselt laua serva vastu vähendades sedasi õlgade pinget, siis filmimisel pidin käsi hoidma kehast rohkem eemal, et mu enda keha kaadrisse ei jääks. Vaatamata sellele, et proovisin pidevalt arvuti ekraanilt jälgida tegevuse asumist kaamera all, kippus tegevus liikuma kaadrite alla serva, keha lähedale. Pikalt sundasendis töötamine oli füüsiliselt kurnav ja tuli teha pikemaid puhkepause.

Ka silmadele ja nägemisele mõjus pikalt õppematerjali filmimine kurnavalt, sest samaaegselt oli vaja jälgida käelist tegevust kaamera all ning eemal oleva arvuti ekraanilt tegevuse kaadris püsimist ja videopildi fokuseeritust. Samuti väsitas pikka aega töötamine kunstvalgusega ja tugevalt ülevalgustatud ruumis.

Tööproovide õmblemisel tuli arvestada ka asjaoluga, et õppevideote kasutaja peab salvestatud teabega valmistama kasukat, kus sama töövõtte sooritamine toimub oluliselt suurema mahulise materjaliga ning nõuab suuremat pingutust. Seetõttu pidin tööproovide valmistamisel pidevalt jälgima enda vasaku käe asendit, et edastaksin kasukavalmistajale õiget käehoiakut. ~~kasukal palju raskem~~, Kui tööproovil toimub töövõtte tegemine lõikeservast mõõduka kaugusega, kus saab vasaku käega hõlpsasti servast kinni hoida ja materjali maht on väike, siis kasuka puhul võib sama tegevus toimuda keset suurt detaili või detailide ühenduskohas ning eseme kinni hoidmisel tuleb kasutada hoopis teist asendit. Kuna kohati ei olnud tööproovil õiget käeasendit võimalik kasutada, siis selgitasin seda videos, kuidas kasuka valmistamisel antud kohas peaks käe asend olema.

3. Videote monteerimine

Magistriprojekti alguses plaanisin videote koostamisel kõik tööetapid ise teha. Kuid peale töövõtete filmimist selgus, et materjali on hästi palju, mille hulgast tuleb palju kaadreid välja lõigata ja ümber tõsta. Kuna väga palju filmimaterjali tuli suhteliselt halva kvaliteediga, mille korrastamisega poleks ma ise toime tulnud, pidasin vajalikuks videote monteerimine lasta teenusena teha. Kõik õppevideotega seotud montaaži teostas Malle Valli ajamahuga üle 500 tunni.

Peale filmimist oli väga mahukas tegevus õppevideote jaoks sobivate kaadrite välja valimine. Selleks tulid kõik salvestused sekund-sekundilt läbi vaadata ja ajakava koos märkmetega koostada.

Kuna filmisin töövõtted tööproovide kaupa, siis tuli monteerimisel videolõike ümber tõsta, kuna õppevideotes on vaja lähtuda kasuka valmistamise töö järjekorrast. Algselt tundus mulle, et tööproovide kaupa filmimine on ajasäästlikum ning tegevus minu jaoks süsteemsem, kuid

kokkuvõttes oleks ikkagi olnud targem filmida töövõtteid kasuka valmistamise järjekorras, liikudes tegevustega erinevate tööproovide vahel. Viimase variandi puhul on vigade tegemise võimalus ka oluliselt väiksem. Mul jäi tegemata seetõttu tööproovil nr.1 esiääres kolmas rihmarida, mida hiljem lisada enam ei saanud.

Iga videolõigu filmimisega sain kogemusi juurde ja järjest enam jäi vähemaks üleliigset sättimist ja eeltõid ning salvestisele jäi konkreetsem tegevus. Ebavajalike osade salvestamata jätmine nõuab eelnevalt filmitava tegevuse detailselt läbi mõtlemist. Näiteks tuli tööproovidel õmbluste otstes teha kinnitused, et tööproovil õmblused lahti ei vajuks, kuid mida kasuka valmistamisel ei tehta ja selliseid tööetappe pole vaja salvestada ega ka õppematerjali lisada. Kuid filmimise käigus ma ei tulnud selle peale ja enam salvestistel jäi kasuka valmistaja jaoks ebavajalik tegevus filmile. Hiljem tuli need kaadrid välja lõigata, mis lisas monteerimisel töömahtu ja mina kulutasin liigselt aega õppevideote jaoks ebavajalike töövõtete filmimisega. Viimaste tööproovide tegemisel olin juba kogenum ja tegin filmimiseks ebaolulise tegevuse omas tempos ja sobivate võtetega. Nendes kohtades kus ei saanud ebaolulist tegevust kaadrist välja jätta, oli vaja videos juurde rääkida, et kasuka valmistamisel pole neile võtetele vaja tähelepanu pöörata.

Filmimise käigus ununesid salvestada mõned töövõtted, mis jäid välja ka tööproovidelt. Näiteks rihma jätkamine ja allääre narmaste lõikamine. Seetõttu rääkisin selgitava teksti videole sobivas kohas juurde. Lisaks saab puuduvate töövõtete joonised lisada koolituse kirjaliku juhendi juurde ja eelnevates kontakt-tundides õppevideotest välja jäänud töövõtted ikkagi läbi teha.

4. Sisutekstide koostamine

Videotele teksti peale lugemist planeerisin esmalt nii, et panen salvestise käima ja kommenteerin tegevust. Kuid kohe selgus, et ma ei suutnud sorava ja asjakohase tekstiga püsida vajalikus ajamahus õige kaadri juures. Seepärast tuli hakata salvestiste tegevust ajaliselt kaardistama ja moodustama kirjalikult tegevust selgitav tekst koos ajalise märgistusega.

Videotele sisutekstide eelnev kirjalik koostamine oli küll äärmiselt ajamahukas, võttes algselt videotele teksti peale lugemiseks planeeritud paari nädala asemel aega üheksa nädalat, kuid see andis võimaluse sõnaliselt tegevust väljendada väga kompaktselt, kasutades vaid asjasse puutuvaid termineid ilma parasiit- ja asendussõnadeta.

Videote juurde tekstide koostamine nõudis erialase sõnavara kasutamist ja seetõttu värskendasin enda teadmisi, kasutades enda õmbluskoolide aegseid õppematerjale (Uus 1988, 1995) ja muud õmblemisalast kirjandust (Alliksoo, Laanpere 1980; Kivilo 1983; Sock, Soone 1982). Püüdsin lausete moodustamisel ennast väljendada lihtsate ja täpsete õmblusalaste terminitega ja vajadusel kasutasin pärandoskusega seotud vanapärast väljendusviisi, mis lisaks videos nähtavale tegevusele andis lisateavet, mida videopilt ei sisalda.

Videotes toimuv tegevus on koos suulise osaga ühtne tervik. Kohtades kus teksti osa oli pildis pikem, sai vajadusel originaalsalvestiselt samast tegevuskohast kaadreid juurde lisada või üldise selgitava tekstiosa mõnda teise sobivasse kohta tõsta. Ilma tekstita pikematel filmilõikudel sai olenevalt tegevuse sisust kaadrid kiirendada või tegevust vähemaks lõigata.

5. Tekstide salvestamine

Sisseloetud tekst kõlab üsna robotlikult, kuna mul oli lugemisel ekraanil tekst ilma pildita. Proovisin ka teisel kuvaril koos videoga teksti lugeda kuid see ei õnnestunud - kaotasin pidevalt lugemisel õige järje ja silmadega erinevate ekraanide pidev jälgimine tekitas peeringlust.

Tekstide sujuvamaks ja tõrgeteta lugemiseks kirjutamisel pikad liitsõnad sidekriipsuga, et sõnu lihtsam hääldada oleks (näiteks üle-loomis-piste ja käe-augu-kaar), samuti liitlausete ülemineku kohas panin koma, et saaksin aru, kus teha paus või hingata jne. Samuti panin väiksemagi uue tegevuse eraldi realt, et jõuaks silmadega kiiresti teksti sisu haarata ja soravamalt lugeda. Seetõttu ei olnud vaja ka väga palju teha korduslindistamisi. Tõrked tekkisid pigem hääle väsimisest järjest pikemalt teksti lugemisel ning tuli teha puhkepause. Kui esmapilgul tundus 3 tundi teksti sisse lugeda ühe päeva töö, siis tegelikult tegin seda kolm päeva.

Teksti lugemisel heliga probleeme ei esinenud – ruum ei kajanud, kuna ruumis on kaldsein, tapeet, ja puittalad. Samuti ei kostnud aknast olmemüra ja loomade hääled. Heli oli võimalik suhteliselt hästi salvestada nii mobiiltelefoni kui lihtsamate arvutiprogrammidega, kasutasin RecordPad ja Audacity programme.

Töömaht

Õppevideote koostamiseks kulus minu poolt vähemalt 800 töötundi ning lisaks monteerimine vähemalt 500 tundi. Antud töömahule lisandus õppematerjali koostamise ettevalmistus ning eeltööd enne filmimist – stuudio ettevalmistamine ja seadmete ning töövahendite hankimine jne.

Paistu ja Tarvastu naistekasukate kõikide töövõtete filmimisel saadud salvestusmaht tuli 28 tundi (aeg 28.02.48.), millest monteerimise tulemusel valmis 16 õppevideot ajalise mahuga 6 tundi, 4 minutit ja 4 sekundit (aeg 06.04.04). Seega ühe tunni õppevideo koostamiseks kulus vähemalt 216 töötundi.

Kuna mul puudus varasem kogemus õppematerjali koostamise ja töövõtete filmimisega, siis kindlasti oleks suurema kogemusega võimalik filmi loomisel ajakulu mõningal määral vähendada. Kuid montaaži osas oli töö teostatud erialaspetsialisti poolt ning selles osas on ajamaht asjakohane. Kuna dokumendikaamera oli keskmise võimekusega ning filmimisel tekkis palju ebakvaliteetseid kaadreid, siis saaks filmimisel kvaliteeti parandada ehk võimsamate tehnilist omadustega kaamerat kasutades. Paistu ja Tarvastu naistekasukas on Eesti etnograafilistest kasukatest kõige suurema töömahuga ülerõivas ning vaatamata kõikidele eespool nimetatud aja kokkuhoiu võimalustele on antud kasukatüübi töövõtetest õppefilmi koostamine väga suure töömahuga. Minu võimekus kasukate valmistamise pärandoskust edasi anda on kindlasti tõhusam kontaktõppe näol, kuna nii filmi- kui kirjaliku õppematerjali koostamine võtab ebaproportsionaalselt palju tööaega.

Kindlasti on Paistu ja Tarvastu etnograafiliste naistekasukate valmistamisest loodud õppevideod pärandoskuse põlvkondadeülese säilitamise ning dokumenteerimise seisukohast olulised. Käelise tegevuse filmimine andis rikkaliku kogemuste pagasi, milliste meetodiliste ja tehnoloogiliste vahenditega on võimalik pärandoskust jäädvustada ning edasi anda.

KOKKUVÕTE

Magistriprojekt „Kuidas valmistada Paistu ja Tarvastu naistekasukat. Õppevideote loomine kasuka koolituse juurde“ käsitleb Paistu ja Tarvastu kihelkondade etnograafilisi naistekasukaid.

Magistriprojekti ajendas teostama huvi nimetatud kihelkondades kasutusel olnud sirge seljaosa- ja puusadega kasukatüübi vastu, mille hulka kuuluvad ka Paistu ja Tarvastu rikkalikult kaunistatud naistekasukad ning soov välja selgitada antud piirkondade kasukate valmistamise töövõtted.

Traditsiooniliste meetoditega kasukate õmlemisoskus hääbus Eestis peale Teist maailmasõda seoses tööstuslikult toodetud villase kanga kättesaadavamaks muutumise ning lambapidamise osalise keelustamisega nõukogude võimu poolt. Traditsiooniliste meetoditega kasukate valmistamine on taas päevakorda tõusnud seoses viimasel paarikümnel aastal hoogustunud rahvarõivaste valmistamise ja kandmisega. Kuna kasukate valmistamisoskus on kadunud, aitab loodetavasti kasukavalmistamise õppevideote kogu seda tühikut täita ning taaselustada kasukate käsitsi valmistamise oskust.

Magistriprojekti tegevus seisnes Paistu ja Tarvastu etnograafiliste naistekasukate uurimises eesmärgiga koostada koolituse „Kuidas valmistada Paistu ja Tarvastu naistekasukat“ meetodilise õppematerjali juurde iseseisvalt kasuka õmlemise abimaterjaliks õppevideote kogu, mis oleks suureks abiks Paistu ja Tarvastu naistekasukate valmistamise kursustele.

Magistritöö esimene peatükk annab ülevaate sirge seljaosa ja puusadega kasukatüübist, teine peatükk sisaldab Paistu ja Tarvastu naistekasukate kirjeldust ning võrdlust samade piirkondade pikk-kuubedega ning kolmandas peatükis peegeldatakse õppevideote koostamise protsesse.

Uurimisaineseks oli seitse sirge seljaosa ja puusadega naistekasukat, kaks naiste pikk-kuube ning neli fotot, mis sisaldavad kokku nelja etnograafilist naistekasukat.

Uurimise käigus selgus, millised olid Paistu ja Tarvastu etnograafiliste naistekasukate lõiked, kasutatavad materjalid, valmistamisvõtted ja kaunistused. Saadud teabe põhjal valmis rahvarõivakasukate valmistamise meetodiline õppevideote kogu (kokku 16 videot), mille koostamisel on silmas peetud käsitsi õmlemist valdava rahvarõiva-huviliste sihtrühma oskuste ja huvide fooni. Ühtlasi valmis viis näidistööproovi. Õppevideod sisaldavad Paistu ja Tarvastu

naistekasukate valmistamiseks vajalikke töövõtteid koos suuliste selgitustega, sisaldades nii tänapäevaseid õmblusalaseid oskussõnu kui ka vanapärasid väljendusviise.

Õppevideote koostamiseks kulus koos monteerimisega vähemalt 1300 töötundi. Sellest järeldub, et kontaktõppe teel on kasukate valmistamise pärandoskust edasi anda ajaliselt ja sisuliselt tõhusam. Samas on Paistu ja Tarvastu etnograafiliste naistekasukate valmistamisest loodud õppevideod pärandoskuse põlvkondadeülese säilitamise ning dokumenteerimise seisukohast olulised. Käelise tegevuse filmimine andis rikkaliku kogemuste pagasi, milliste meetodiliste ja tehnoloogiliste vahenditega on võimalik pärandoskust jäädvustada ning edasi anda.

Valminud õppevideoid on edaspidi võimalik täiendada tööjooniste ning selgitava lisatekstiga, mis võimaldab sirge seljaosa- ja puusadega kasukat algusest lõpuni iseseisvalt õmmelda.

KASUTATUD LÜHENDID

ELKL - Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit

ERM - Eesti Rahva Muuseum

ERM EA - Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv

ERM KV - Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastuste arhiiv

ERM TAp - Eesti Rahva Muuseumi välitööde päevikud

EVM - Eesti Vabaõhumuuseum

KMS - Kihnu Maalamba Seltsi

MuIS - Eesti Muuseumide Infosüsteem

OTMK – Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool

TÜ VKA - Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

VM - Viljandi Muuseum

KASUTATUD ALLIKAD

Kirjandus

Alliksoo, L. ja Laanpere, L. 1980. Tööõpetus IV-VIII klassile. Õmblemine ja konstrueerimine. Tallinn: Valgus.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia, Etnograafia Muuseum, Ajaloo instituut. 1957. Eesti rahvarõivad XIX sajandist ja XX sajandi algult. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Jürgen, T. 2015. Mulgi rahvarõivad. Viljandi: TÜ Viljandi kultuuriakadeemia ja Viljandi Muuseum.

Kaarma, M. & Voolmaa, A. 1981. Eesti Rahvarõivad. Tallinn: Eesti Raamat.

Kivilo, L. 1983. Õmblemine. Tallinn: Valgus.

Kurrik, H. 1938. Eesti rahvarõivad. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Manninen, I. 1927. Eesti rahvariiete ajalugu. *Eesti Rahva Muuseum aastaraamat III*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Maser, K. 1998. Lambanahkne kasukas. Viljandi: Viljandi Kultuurikolledž.[Diplomitöö].

Piiri, R. 2007. Eesti talurahva ülerõivas 19. sajandil. Tartu: OÜ Vali Press.

Seto Käsitüü Kogo. 2023. Seto rahvarõivad. Setomaa.

Sokk, K. ja Soone. O. 1982. Õmble ise. Tallinn: Valgus.

Uus, M. 2010. Traditsiooniliste võtetega valmistatud lambanahkne kasukas. [Diplomitöö]. Tartu Ülikool. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia, rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.

Veetamm, A. 1952. Naiste- ja lasteriiete juurdelõikus. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Konspektid

Rajando, K. 2008. Naha töötlemine. Nahatöötlemise kursus.

Uus, M. 1988. Õmblemine. Tallinna 4. Kutsekeskkool.

Uus, M. 1988. Õmblustehnoloogia. Tallinna 4. Kutse Keskkool.

Uus, M. 1995/96. Konstrueerimine. Tallinna Kergetööstus kool.

Arhiiviallikad

Esemelised allikad: ERM 2973 Häädemeeste naiste kasukas; ERM A 102:32 Paistu naiste kasukas; ERM A 509:2179 Paistu naiste pikk-kuub; ERM A 509:2185 Paistu naiste pikk-kuub; ERM A 509:2983 Helme naiste kasukas; ERM A 509:2985 teadmata piirkonnast naiste kasukas; EVM E 257:17 Tarvastu naiste kasukas; VM 9025 Viljandi naiste kasukas; VM 9194:1 Paistu naiste kasukas.

Fotomaterjal: ERM Fk 543:171; VM VM 330 F; VM VMF 518:292 F 9849; VM VMF 518:293 F 9850.

Korrespondentide vastused: ERM KV 237; ERM KV 463.

Etnograafiline arhiiv: ERM EA 45.

Välitööde päevikud: ERM TAp 290:8.

Digitaalsed andmebaasid

Eesti Muuseumite Infosüsteem MuIS. www.muis.ee

Internetiallikad

Aver tarkvara Sphere2 <https://presentation.aver.com/model/sphere2>

Orlova, R. ja Veenpere, M. 2011. Õpime rätsepaks. Särgid, pluusid, kleidid ja vestid. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Tartu: AS Atlex.

<https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/14945>

LISAD

Lisa 1. Paistu ja Tarvastu kasukad

1.1. ERM A102:32 Paistu

a)

b)

Foto 20. Paistu naistekasukas ERM A 102:32. a) eestvaade; b) tagantvaade. (Fotod www.muis.ee)

a)

b)

c)

d)

e)

f)

Fotod 21. Paistu naistekasuka ERM A102:32 detailid. a) esikinnis; b) õlaõmblus; c) varrukas; d) krae; e) puusamuhv; f) küljelõhik. (Fotod www.muis.ee)

1.2. VM 9194:1 Paistu

a)

b)

Foto 22. Paistu naistekasukas VM 9194:1. a) eestvaade; b) tagantvaade. (Fotod VM)

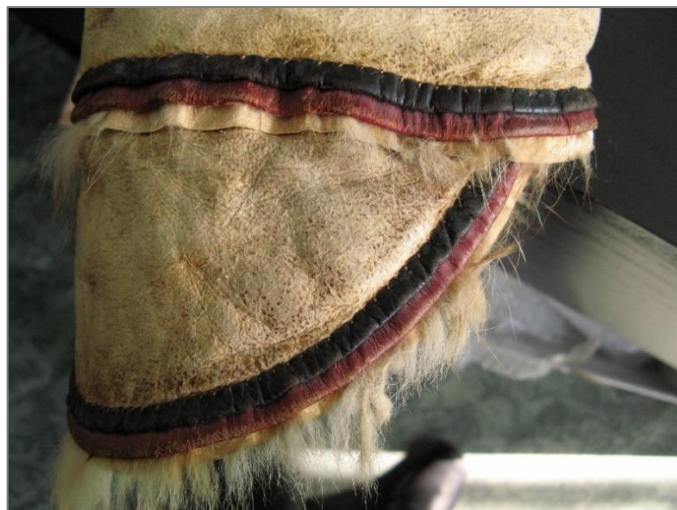
a)

b)

c)

d)

e)

f)

Foto 23. Paistu naistekasukas VM 9194:1 detailid. a) esikinnis; b) õlaõmblus; c) küljevaade; d) varrukalakk; e) puusamuhv; f) küljelõhik. (Fotod VM ja Made Uus)

1.3. EVM E 257:17 Tarvastu

a)

b)

Foto 24. Tarvastu naistekasukas EVM E 257:17. a) eestvaade; b) tagantvaade. (Fotod www.muis.ee)

a)

b)

c)

d)

Foto 25. Tarvastu naistekasukas EVM E 257:17 detailid. a) esikinnis; b) õlaõmblus; c) varrukasuu ja -lakk; d) küljelõhik. (Fotod www.muis.ee)

1.4. ERM A 509:2985 Teadmata piirkond

a)

b)

Foto 26. Teadmata piirkonna naistekasukas ERM A 509:2985. a) eestvaade; b) küljevaade. (Fotod www.muis.ee)

a)

b)

c)

d)

e)

f)

Foto 27. Teadmata piirkonna naistekasukas ERM A 509:2985 detailid. a) esikinnis; b) õlaõmblus; c) krae; d) varrukas; e) puusamuhv; f) küljelõhik. (Fotod www.muis.ee)

1.5. Laia selja ja puusadega kasukad

Foto 28. Helme naistekasukas ERM A509-2983. (Foto www.muis.ee)

Foto 29. Viljandi naistekasukas VM 9025. (Foto VM)

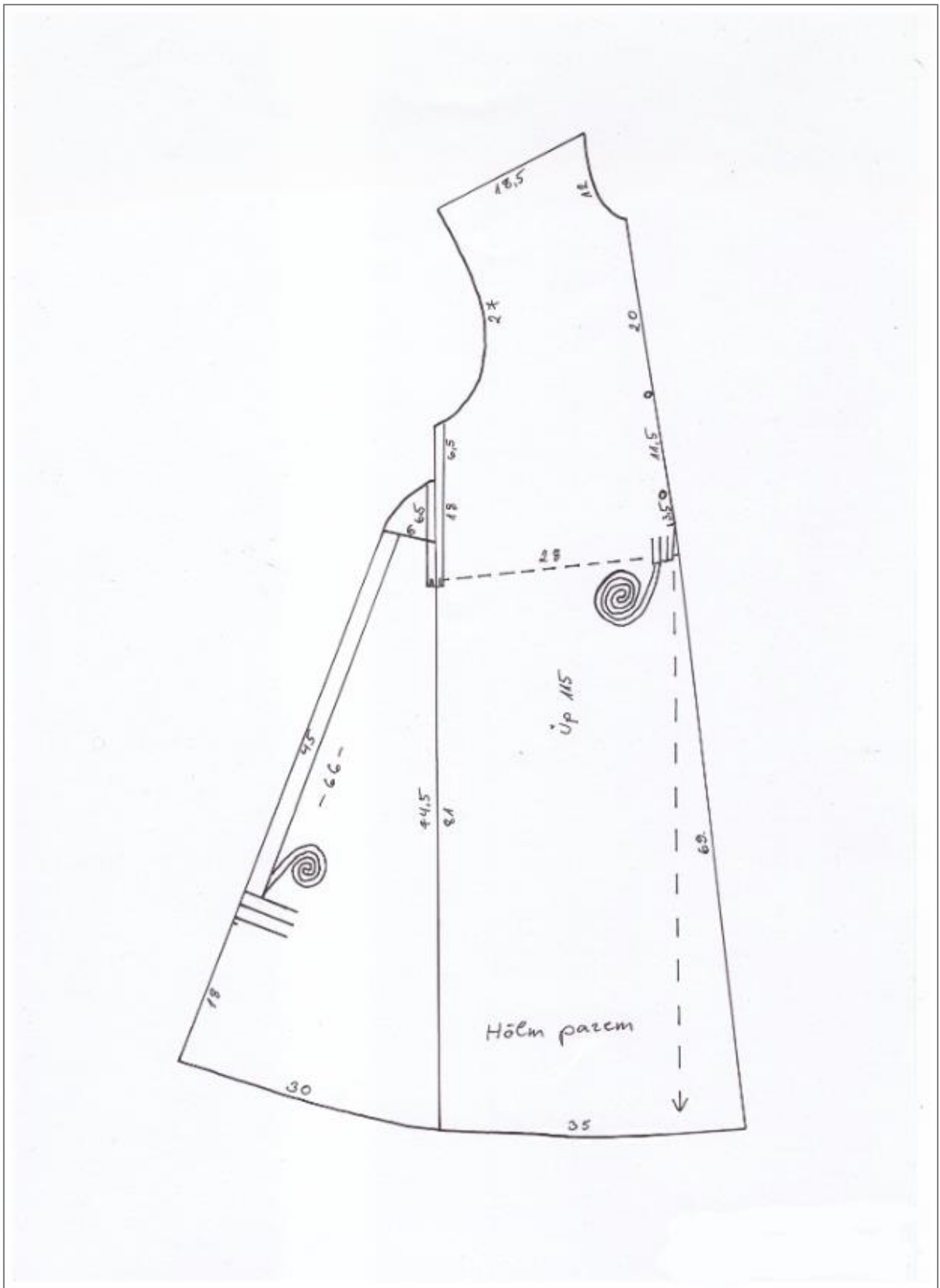
a)

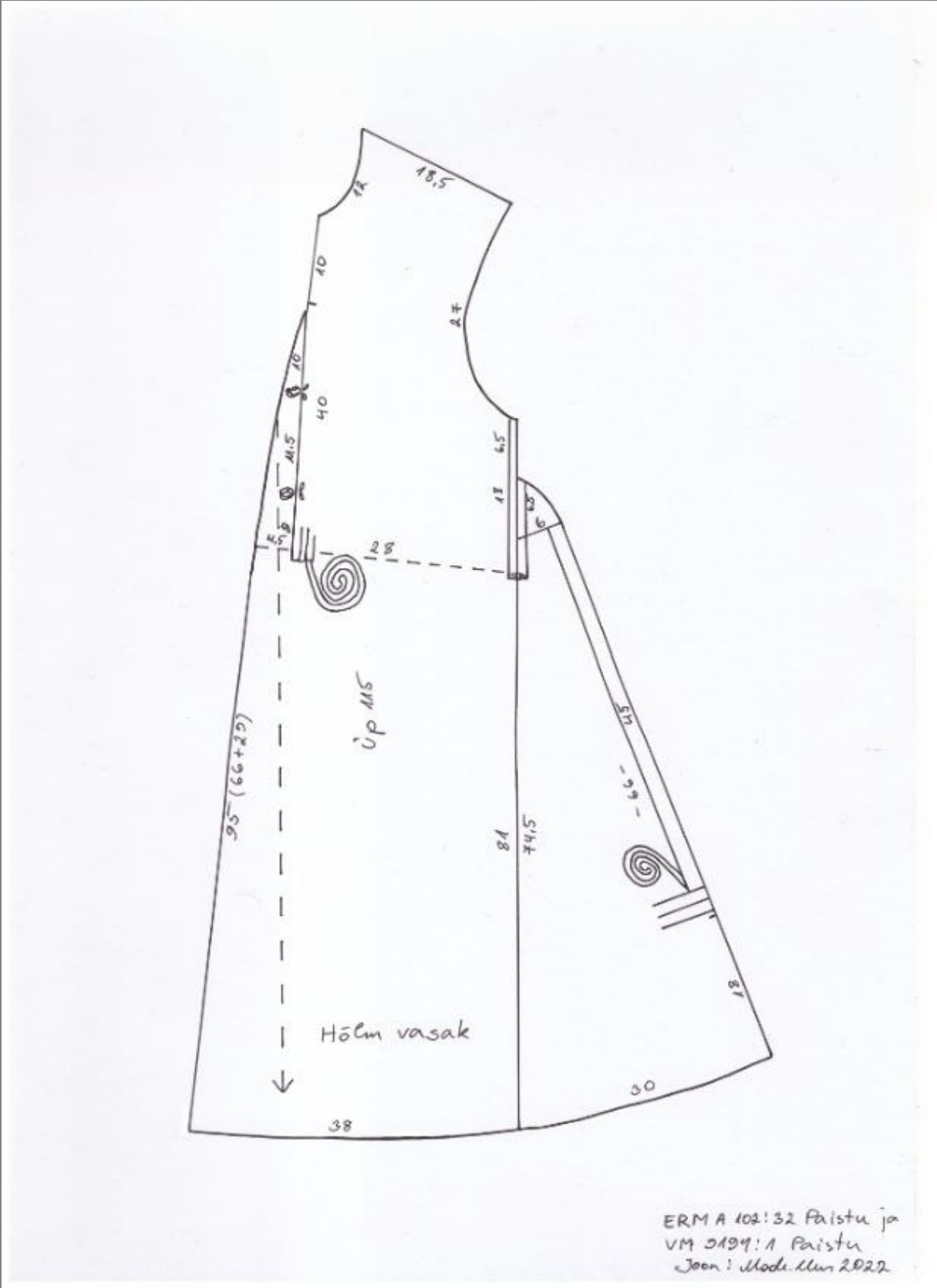
b)

Foto 30. Häädemeeste naistekasukas ERM 2973. a) eestvaade; b) tagantvaade. (Foto www.muis.ee)

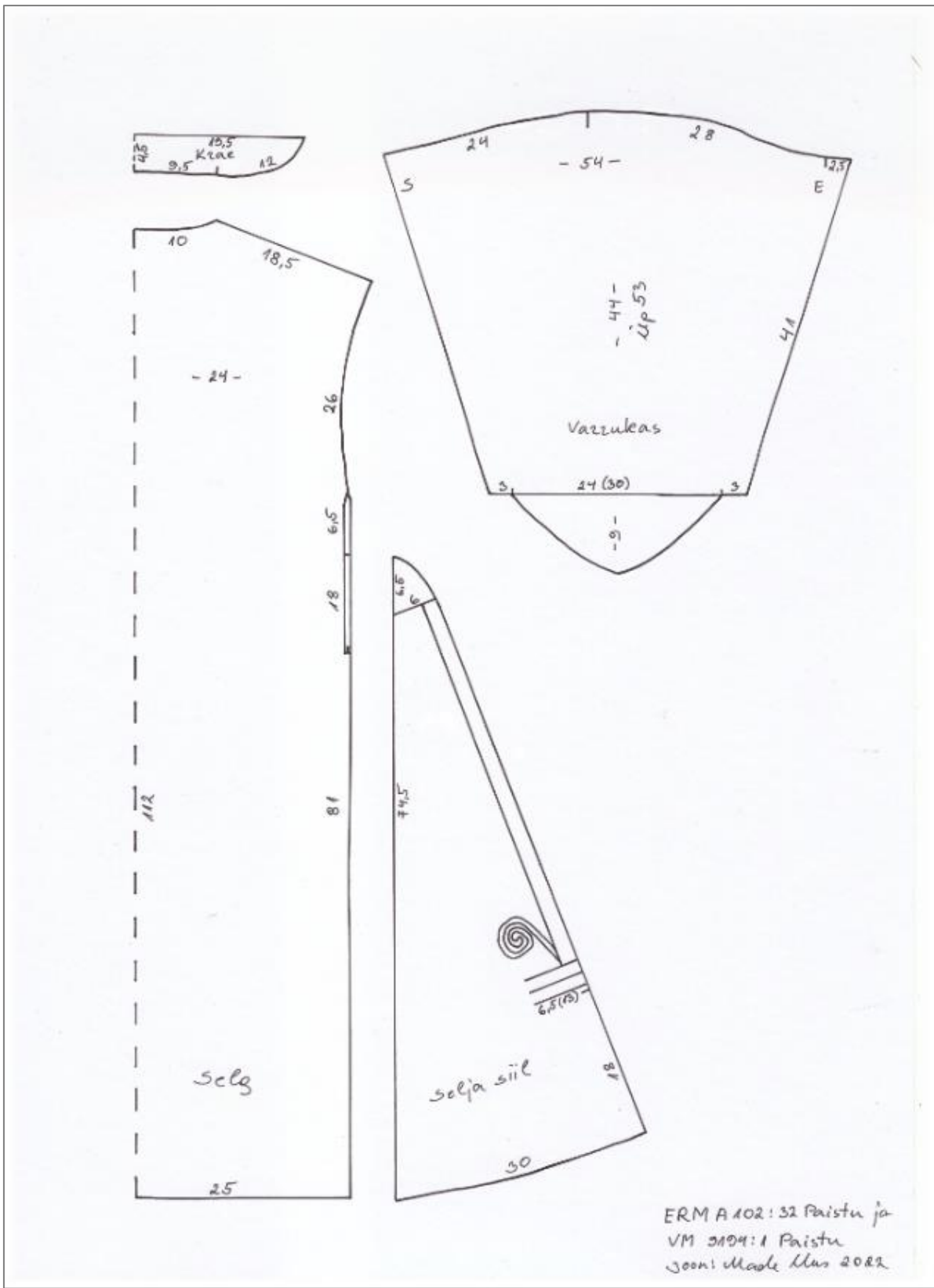
1.6. Paistu ja Tarvastu naistekasuka lõige

a)

b)

c)

Joonis 4 a, b ja c. Paistu ja Tarvastu naistekasuka lõiked. (Joonised Made Uus)

Lisa 2. Pikk-kuued

2.1. Tabelid MUIS-i põhjal ERM-i ja VM kogudes leiduvate Mulgimaa piirkonna naiste pikk-kuubedest.

	A	B	C	D	E	F	G
1	ERM HE E 686	Paistu	1920-1930_		–	Roheline	Rinnal sinised paelad koos punastega
2	ERM 5791	Paistu	1862	punane	sinine	must	
3	ERM 7392	Paistu	1872	punane	kollane	must	
4	ERM 18656	Paistu	1895	punane	roheline	sinine	
5	ERM A 423:51	Paistu	1876	punane	sinine	roheline	masintikand
6	ERM A 509:2130	Paistu	1898	punane	kollane	roheline	
7	ERM A 509:2178	Paistu	1893	punane	roheline	roheline	
8	ERM A 509:2179	Paistu	1856	punane	sinine	roheline	
9	ERM A 509:2185	Paistu	1846	punane	Roheline	Roheline	Vask kaunistused
10	ERM A 509:2190	Paistu	1850	Kardpael	punane	must	Värvilised ilunööbid
11	ERM A 644:78	Paistu	1895	punane	roheline	must	masintikand
12	ERM A 691:26	Paistu		punane	roheline	sinine	masintikand
13	ERM A 675:45	Pilistvere/Paistu		punane	sinine	roheline	
14	VM VM 184 E 53	Paistu	enne 1900	punane	roheline	oliiviroheline	
15	VM VM 2068 E 81	Paistu	enne 1900	punane	roheline	must	
16	VM VM 6978 E 56	Paistu	1850-1900	punane	roheline	must	masintikand
17	VM VM 8829 E 2618	Paistu	1884	punane	roheline	must	masintikand
18	VM VM 9106:1 E 442	Paistu	1819-1859	punane	roheline	must	
19	VM VM 9106:2 E 441	Paistu	pärast 1840	punane	roheline	must	
20	VM VM 9108:1 E 2617	Paistu	u 1860	punane	lilla	must	
21	VM VM 9194:2 E 2574	Paistu	19.saj II pool	punane	roheline	must	
22	VM VM 9284:3 E 420	Paistu	enne 1862	punane	sinine	sinine	
23	VM VM 9356 E 2616	Paistu	1893	punane	sinine	must	
24	VM VM 9727:1 E 2260	Paistu	u 1826	punane	sinine	must	hästi laiad puusavoldid
25			Aasta	Lõhandikulapp	Lõhandiku kaaruspael	Krae	Muu

Tabel 1. Paistu naiste pikk-kuued. (Info www.muis.ee)

	A	B	C	D	E	F	G
1	ERM 6094	Tarvastu	1872	punane	sinine	must	masintikand
2	ERM 14338	Tarvastu	1911	punane	sinine	must	rinnal sinised paelad
3	ERM A 446:245	Tarvastu		Kardpael	punane	must	
4	ERM A 509:2140	Tarvastu	1864	punane	roheline	sinine	
5	ERM A 509:2186	Tarvastu	1870	punane	roheline	roheine	masintikand
6	ERM A 522:22	Tarvastu		kardpael	punane	lilla(must)	
7	ERM A 522:35	Tarvastu	1870	punane	roheline	roheline	masintikand
8	ERM A 446:245	Tarvastu	enne 1937	kardpael	punane	must	
9	ERM A 559:417	Tarvastu	enne 1940	punane	roheline	pruun	masintikand, rinnal rohelised paelad
10	ERM A 564:1967	Tarvastu		punane	sinine	must	
11	ERM A 633:5	Tarvastu		punane	roheline	must	
12	ERM A 724:40	Tarvastu		punane	sinine	roheline	
13	ERM HE E 921	Tarvastu		punane	roheline	mereroheline	
14	VM VM 9048 E	Tarvastu	19.saj II pool	punane	roheline	roheline	
15			Aasta	Lõhandikulapp	Lõhandiku kaasuspael	Krae	Muu

Tabel 2. Tarvastu naiste pikk-kuued. (Info www.muis.ee)

	A	B	C	D	E	F	G
1	ERM 1766	Halliste					Rinnal punased ja rohelised täpid
2	ERM A 446:266	Teadmata		punane	sinine	must	masintikand
3	ERM A 509:2131	Halliste	_	Puuduvad			
4	ERM A 509:2132	Halliste	_				Masintikand
5	ERM A 509:2135	Halliste	enne 1924	Puuduvad			
6	ERM A 509:2137	Halliste	1848			hall	kollakaspunased paelad
7	ERM A 509:2144	Halliste	1848	punane	roheline	pruun	sarnane Paistu ja Tarvastu
8	ERM 4128	Karksi	1836	Puuduvad			
9	ERM 5860	Kõpu	1862	Puuduvad			
10	ERM 3658	Helme	1880	Puuduvad			
11	ERM A 509:2135	Helme	enne 1924	Puuduvad			
12	ERM A 509:2187	Helme	1885	punane	sinine	must	sarnane Paistu ja Tarvastu
13	ERM A 310:33	Häädemeeste	_	kardpael	punane		Hall kuuekangas
14	ERM A 446:247	Viljandi	_	punane	punane	must	lõhiku lappidel värvilist elõngadega ristimotiivid
15	ERM A 509:2145	Viljandi	_				Kaeluses pruun kant, selg taljes, voltidega
16	VM VM 124 E 55	Viljandi	enne 1900	punane	sinine	lilla	
17	VM VM 8957 E 2258	Karksi	1858			must	Krael tume tikand
18	VM VM 10217 E	Halliste	enne 1900			must	
19			Aasta	Lõhandikulapp	Lõhandiku kaaruspael	krae	Muu

Tabel 3. Kultuuriloolise Mulgimaa naiste pikk-kuued. (Info www.muis.ee)

2.2.Paistu naiste pikk-kuued

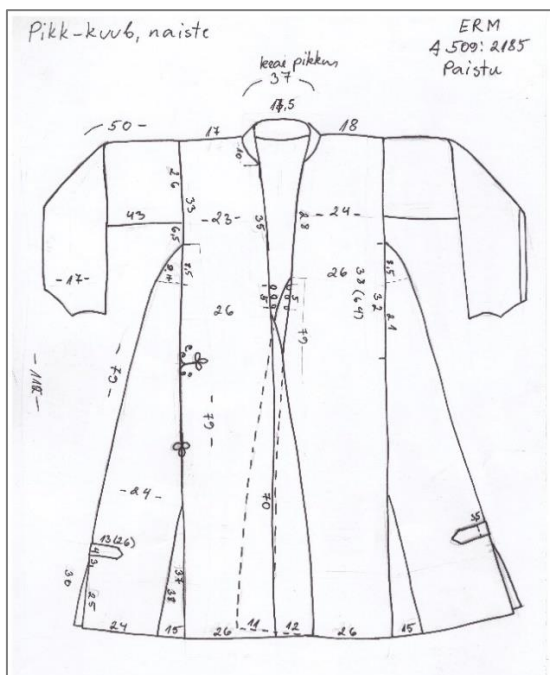

a)

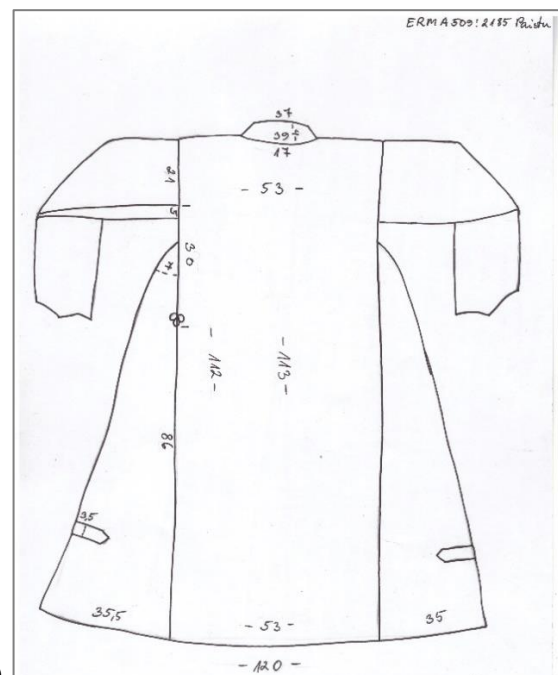

b)

Joonis 5. Paist naiste pikk-kuub ERM A 509:2179. a) eestvaade; b) tagantvaade. (Joonised Made Uus)

a)

b)

Joonis 6. Paistu naiste pikk-kuub ERM A 509:2185. a) eestvaade; b) tagantvaade. (Joonised Made Uus)

Lisa 3. Paistu ja Tarvastu naistekasuka valmistamise õppevideote filmimise käigus valminud tööproovid.

Tööproov 1. Õlg ja krae – detailide lõikamine; *terasega* õmblus; eriääre *rihmutamine*; õla- ning varruka ja kehaosa ühendusõmblused; õmbluste *rihmutamine*; krae valmistamine; kinnitusrihm.

a)

b)

Foto 31. Tööproov 1. a) krae ja õlaosa pealtvaade; b) krae ja õlaosa vaade mannekeeni peal. (Fotod Sandra Urvak)

Tööproov 2. Esikinnis – *võrelid*; servade *rihmutamine*; nõöbi punumine; kinnise valmistamine.

a)

b)

Foto 32. Tööproov 2. a) esikinnis pealt poolt; b) esikinnis karvapoolel. (Fotod Sandra Urvak)

Tööproov 3. Puus – selja- ja siilu ühendamine; *rihmutamine*; *põimetise* valmistamine ja kinnitamine; *muhvi* valmistamine ja kinnitamine.

a)

b)

Foto 33. Tööproov 3. a) puusaosa pealtvaade; b) puusaosa küljevaade. (Fotod Sandra Urvak)

Tööproov 4. Küljelõhik – karvavaba lapi õmblemine; servade ja nurga *rihmutamine*; *võrel*; *põimetis*; ristirihmad; kinnitusrihm.

a)

b)

Fotod 34. Tööproov 4. a) puusalõhiku pealtvaade; b) puusalõhiku küljevaade. (Fotod Sandra Urvak)

Tööproov 5. Varrukas – varrukalaka ja -suu *rihmutamine*; *terasega õmblus*; kinnitusrihm.

a)

b)

Fotod 35. Tööproov 5. a) varruka pealmine pool; b) varruka alumine pool. (Fotod Sandra Urvak)

Lisa 4. Õppevideote loetelu ja kaadrite fotod

4.1. Õppevideote nimekiri koos tööetappide loeteluga

Video 1. Detailide lõikamine. Tööproov nr 1. Aeg 00.08.20

1. Kasuka põhidetailide lõikamine.
2. Karusnahast *puhuribade* lõikamine ja kammimine.

Video 2. Detailide lappimine. Tööproov nr 4. Aeg 00.05.55

1. Põhidetailide karvavabadele kohtadele sobivate karvaga lappide lõikamine.
2. Karvaga lappide õmblemine üleloomispistetega.

Video 3. Terasega õmblus. Tööproovid nr 1 ja nr 5. Aeg 00.13.04

1. *Teras* jaoks nahkriba lõikamine.
2. Nahkribalt karvade eemaldamine.
3. Nahkriba puhastamine.
4. *Terasribade* lõikamine.
5. Põhidetailide servades õv osas karvade eemaldamine.
6. Detailide ühendamine terasribaga eelpistetega.
7. *Terasriba* sobiva kõrguse lõikamine.
8. Õmbluse viimistlemine.

Video 4. Selja-ja siiludetaili ühendamine. Tööproov nr 3. Aeg 00.08.11

1. Seljadetaili ja siilu ühendamine üleloomispistetega.
2. Seljadetaili ja siilu ühendusõmbluse rihmaga katmine.
3. Hõlmadetaili siilujoone rihmaga katmine.

Video 5. Võrelite õmblemine. Tööproovid nr 2 ja nr 4. Aeg 00.21.28

1. Parema hõlma *võreli* asukoha märkimine šablooniga.
2. *Võreli* õmblemine üleloomispistetega, alustades *võreli* otsast.
3. Vasaku hõlma *võreli* asukoha märkimine.
4. *Võreli* õmblemine üleloomispistetega, alustades *võreli* südamikust.

Video 6. Servade rihmutamine. Tööproovid nr 2 ja nr 4. Aeg 00.51.05

1. Põhidetailide esi-, allääre ja küljelõhiku servade *rihmutamine*:

- a) Põhidetaili *puhuriba* ja punase rihma ühendamine eelpistega.
- b) Pruuni rihma õmblemine punase rihma välisserva peale üleloomispistetega
- c) Pruuni rihma välisserva kinnitamine üleloomispistetega.
- d) Hõlma ja küljelõhiku allääre nurkade kinnitamine.

Video 7. Hõlmade rinnaesise rihmutamine. Tööproovid nr 1 ja nr 2. Aeg 00.53.06

1. Parema hõlma rinnaesise serva *rihmutamine puhuriba* ja kolme rihmareaga.
2. Vasaku hõlma rinnaesise *rihmutamine puhuriba* ja kolme rihmareaga.

Video 8. Küljeõmblus. Tööproovid nr 3 ja nr 4. Aeg 00.08.00

1. Selja- ja hõlmadetailide ühendamine küljejoonel üleloomispistetega.

Video 9. Küljelõhiku rihmutamine. Tööproov nr 4. Aeg 00.16.11

1. Küljelõhiku servarihmade kokku õmblemine
2. Küljelõhiku servarihmade kinnitamine küljeõmbluse kõrvale.

Video 10. Põimetise punumine ja kinnitamine. Tööproovid nr 3 ja nr 4. Aeg 00.23.05

1. *Põimetise* punumine.
2. *Põimetise* rihmaotsa õmblemine küljelõhiku rihmade peale.
3. *Põimetise* ja pruunide rihmade õmblemine küljeõmbluse peale
4. Pruunide rihmade välisservade kinnitamine üleloomispistetega.

Video 11. Küljelõhiku katmine ristirihmadega. Tööproov nr 4. Aeg 00.11.18

1. Ristirihmade ja *puhuriba* õmblemine üleloomispistetega.
2. Otsanarmaste lõikamine.
3. Kinnitusrihma põimimine.

Video 12. Muhvi õmblemine. Tööproov nr 3. Aeg 00.23.22

1. *Muhvidetailide* ühendamine.
2. *Muhvi* kinnitamine küljeõmbluse peale.
3. Puusakaunistuse kinnituspistete tegemine.
4. Narmaste lõikamine.

Video 13. Varruka õmblemine. Tööproov nr 5. Aeg 00.39.05

1. Varrukalaka *rihmutamine*.

2. Varruka ühendusõmblus *terasrihmaga*.
3. Varrukasuus ühendusõmbluse kinnitamine nahkrihmaga.

Video 14. Õla- ja varruka õmblused. Tööproov nr 1. Aeg 00.22.51

1. Õlaõmbluse õmblemine üleloomispistetega.
2. Varruka ja kehaosa ühendusõmbluse õmblemine üleloomispistetega.
3. Õlaõmbluse *rihmutamine*.
4. Varruka ja kehaosa ühendusõmbluse *rihmutamine*.
5. Narmaste lõikamine.

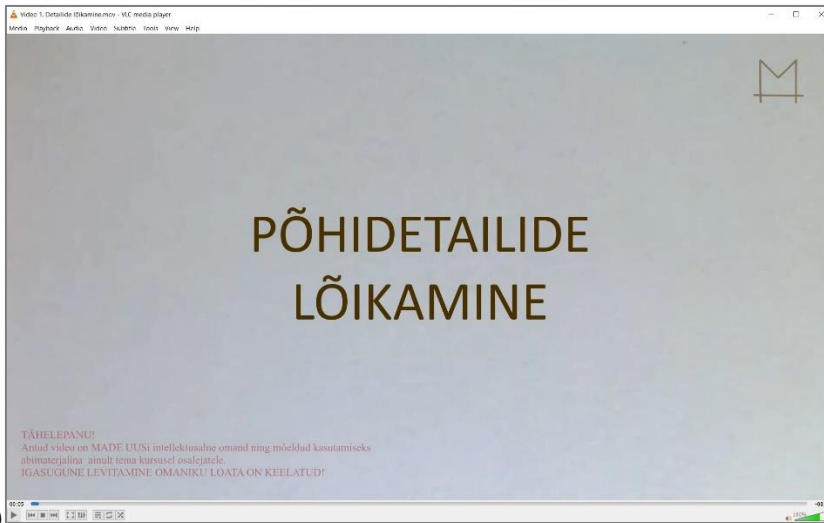
Video 15. Krae õmblemine. Tööproov nr 1. Aeg 00.29.05

1. Aluskrae välisserva *rihmutamine puhuriba* ja punase rihmaga.
2. Pealiskrae õmblemine punase rihma serva.
3. Krae õmblemine kaelakaarde.
4. Kraenurga kinnitamine hõlma kaelakaare esiääres.

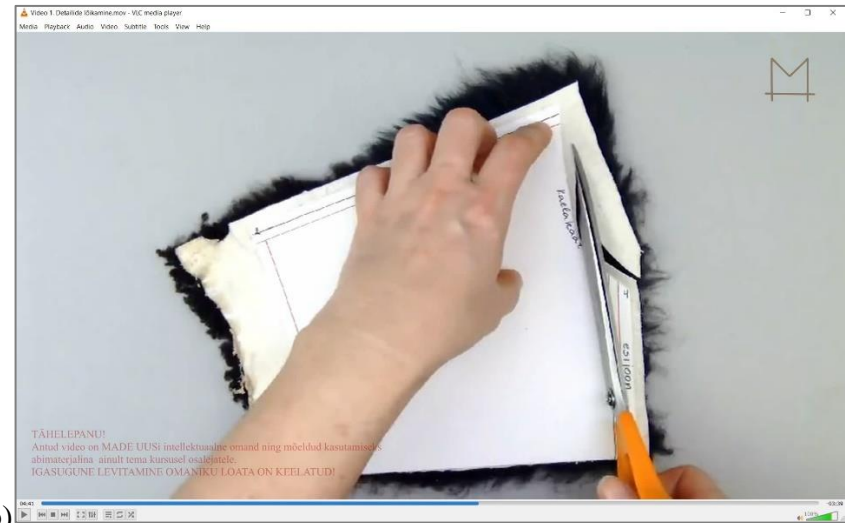
Video 16. Kinnise valmistamine. Tööproov nr 2. Aeg 00.29.48

1. Nööpide punumine.
2. Nööpide kinnitamine parema hõlma serva.
3. Aasade kinnitamine vasaku hõlma serva.

4.2. Õppevideote kaadrite fotod

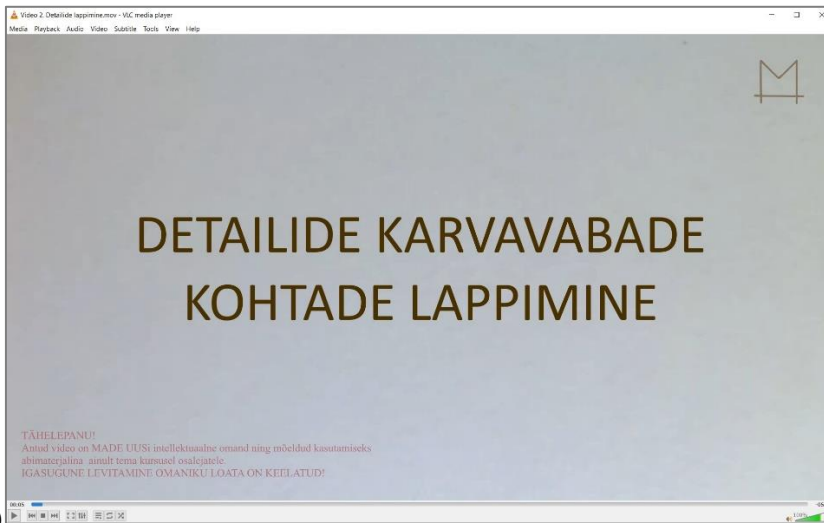

a)

b)

Fotod 36. Video 1. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

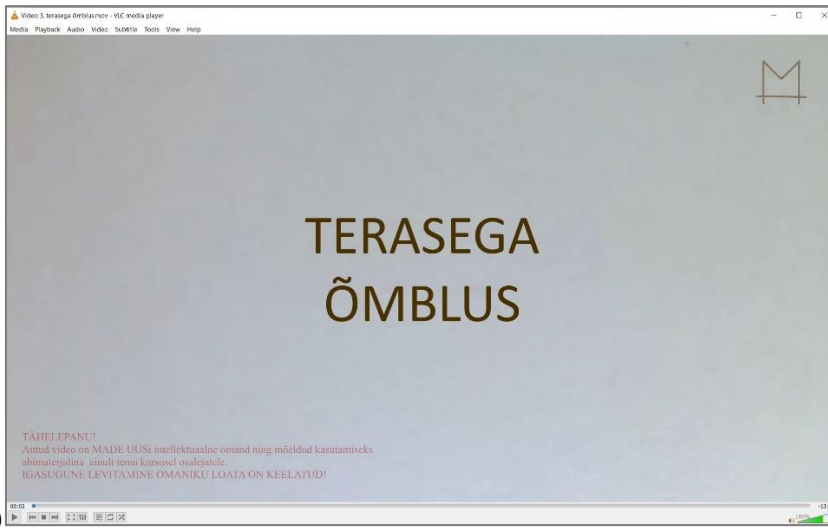

a)

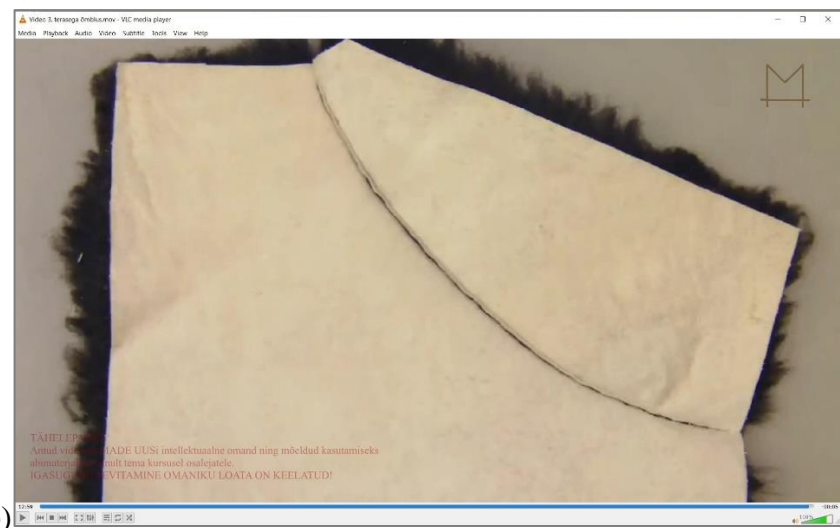

b)

Fotod 37. Video 2. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

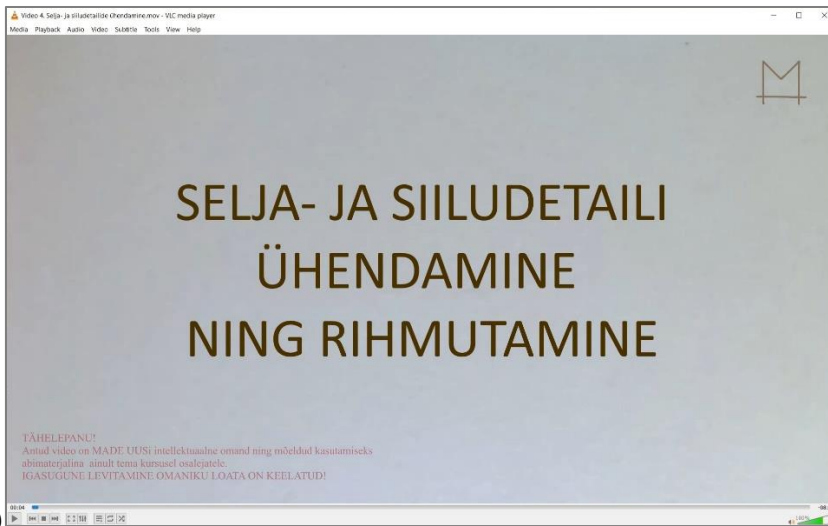

a)

b)

Fotod 38. Video 3. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

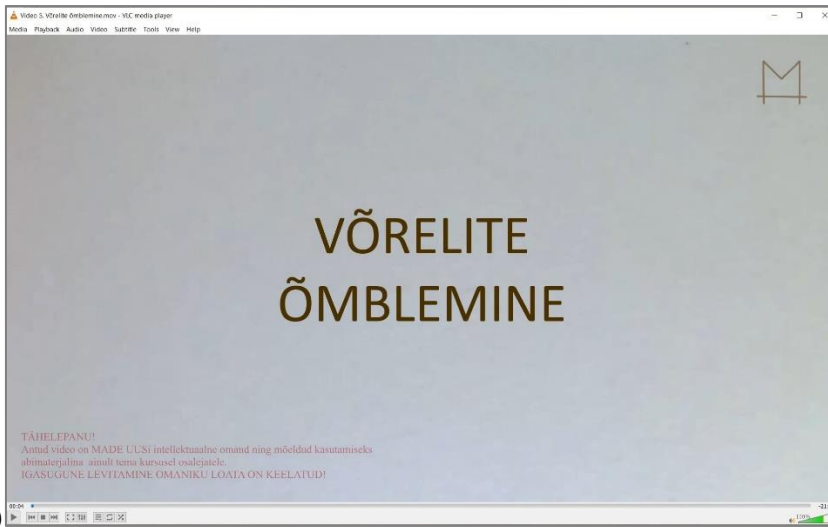

a)

b)

Fotod 39. Video 4. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

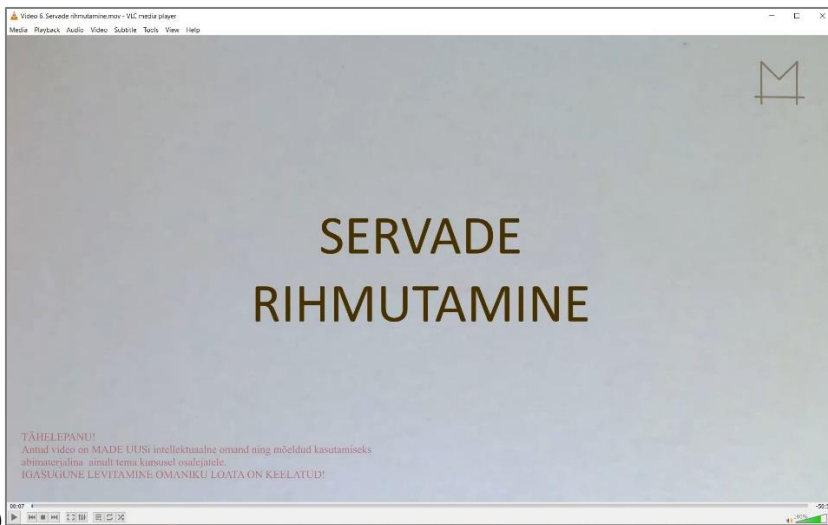

a)

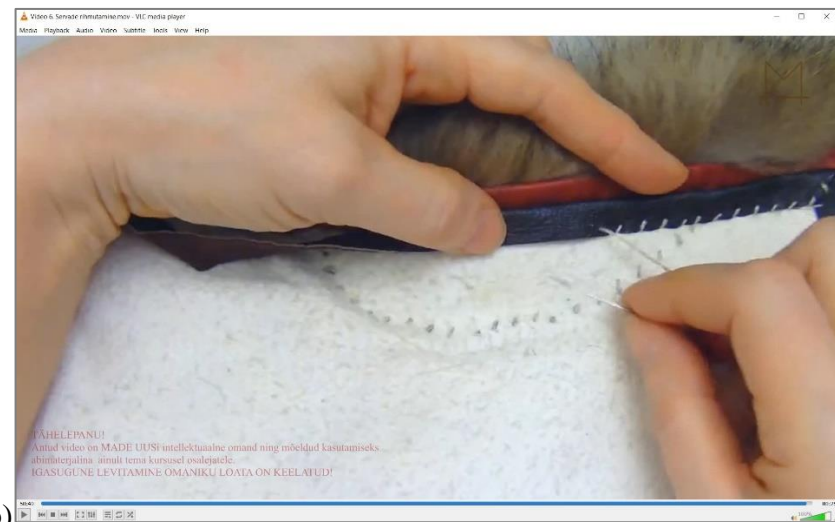

b)

Fotod 40. Video 5. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

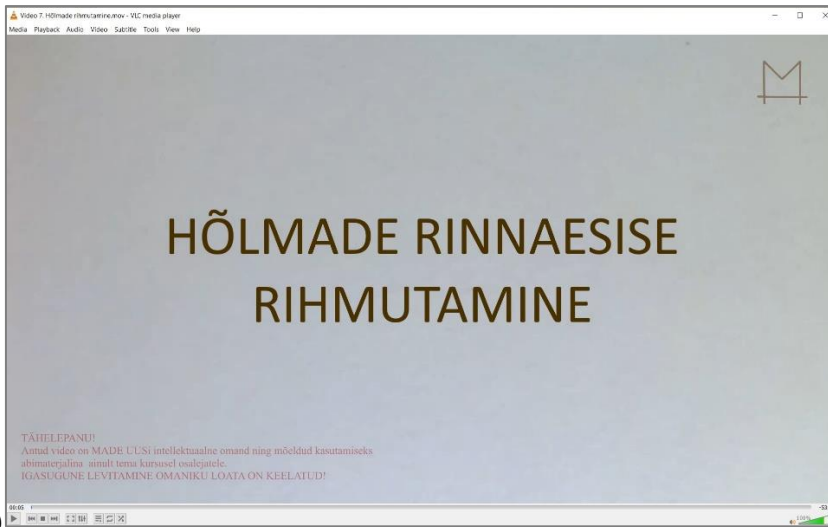

a)

b)

Fotod 41. Video 6. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

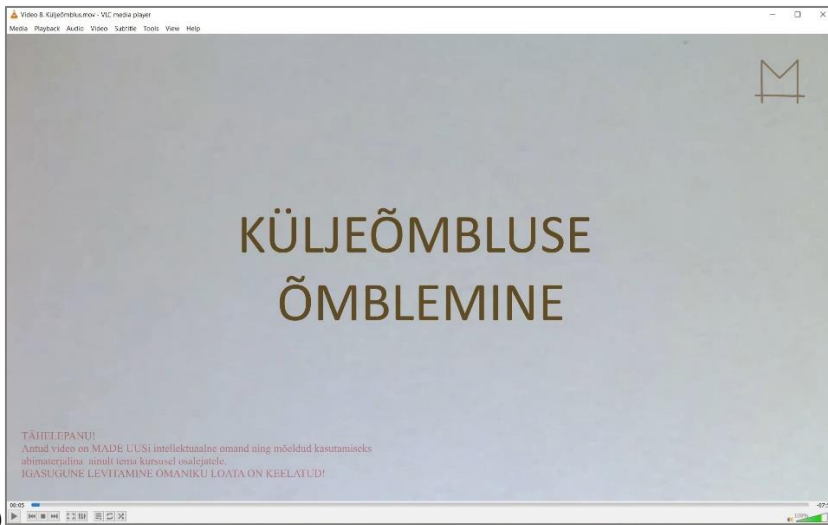

a)

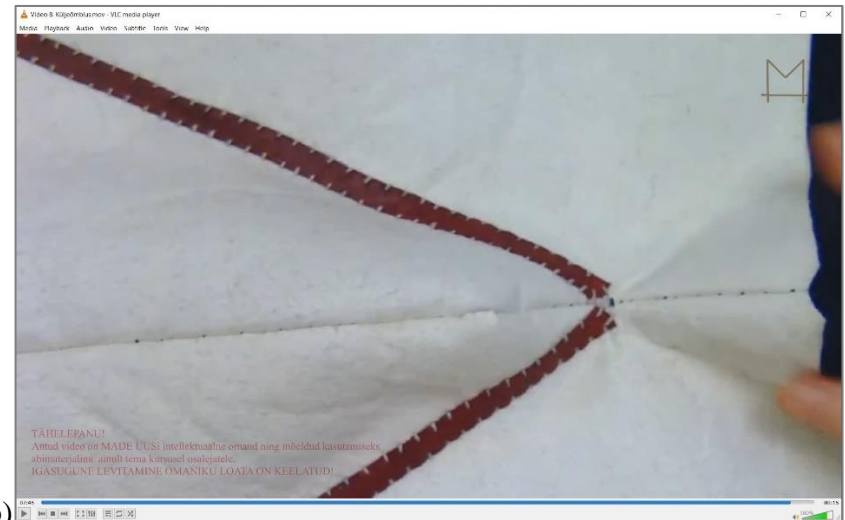

b)

Fotod 42. Video 7. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

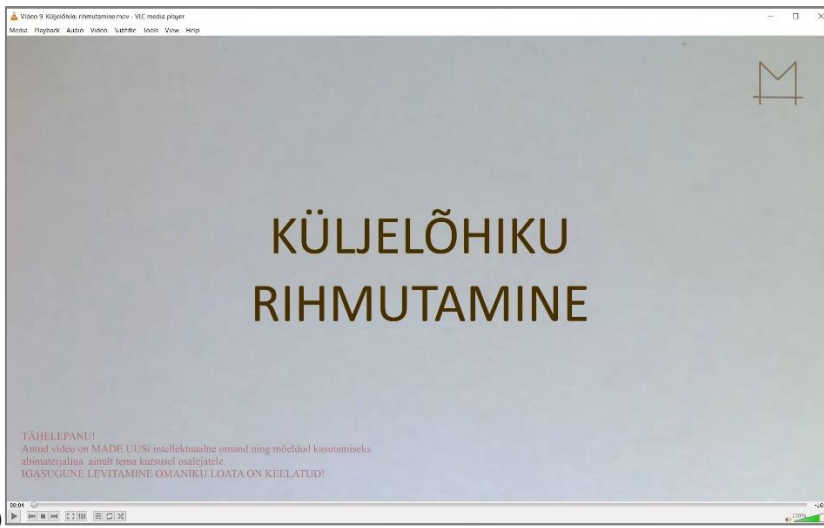

a)

b)

Fotod 43. Video 8. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

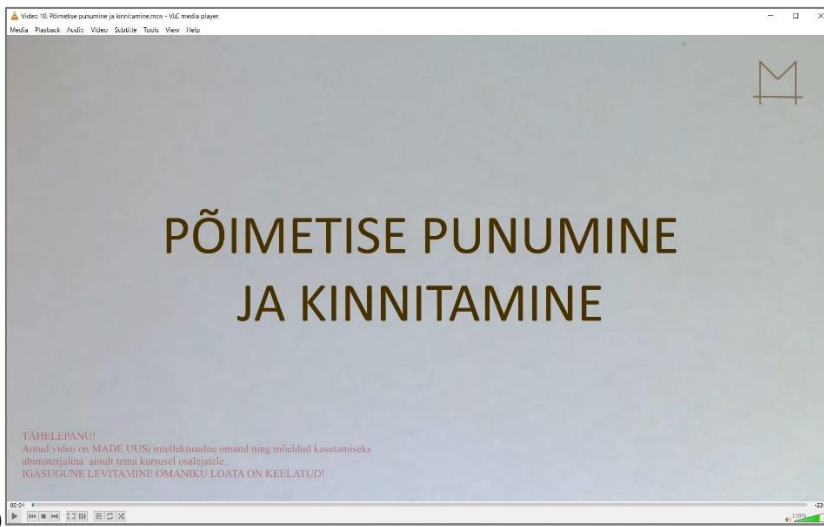

a)

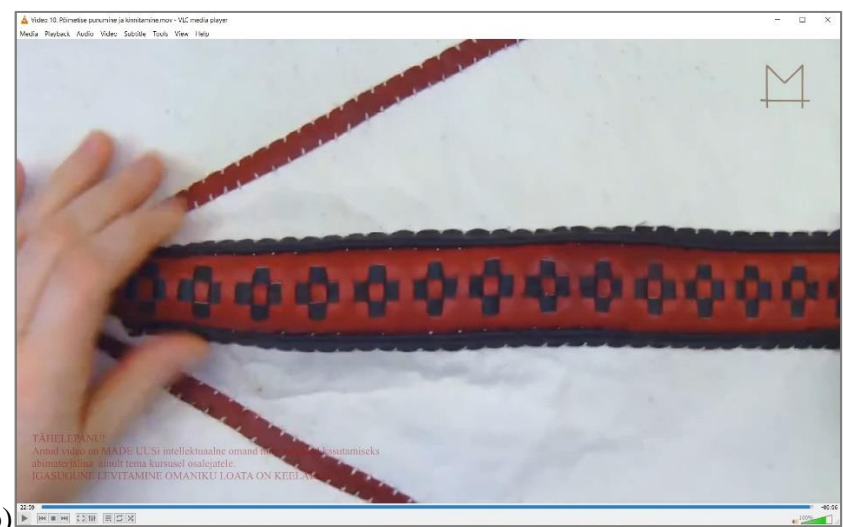

b)

Fotod 44. Video 9. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

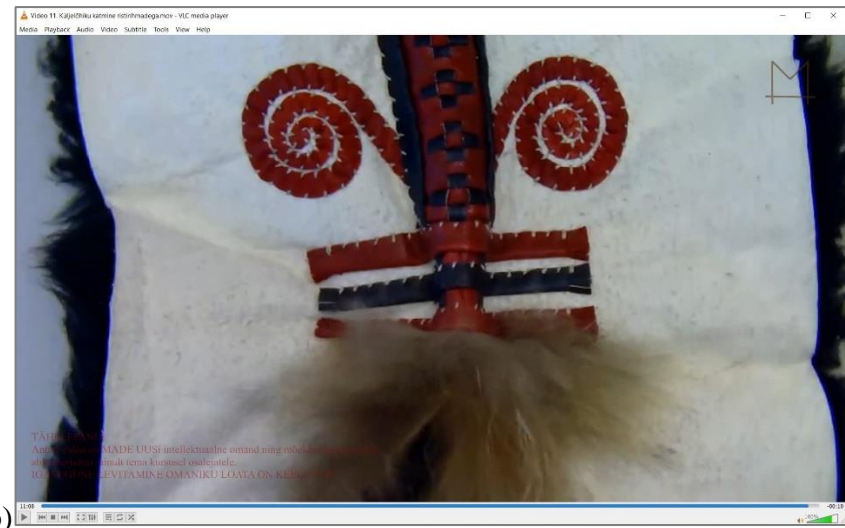
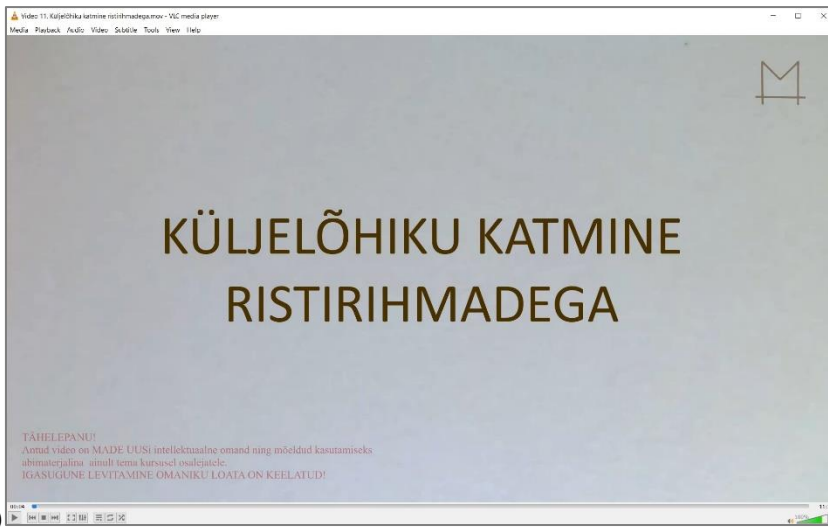

a)

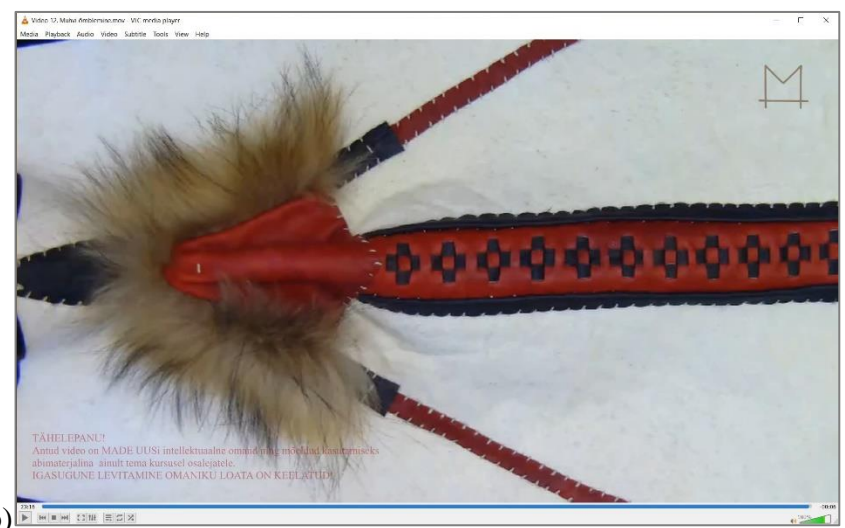
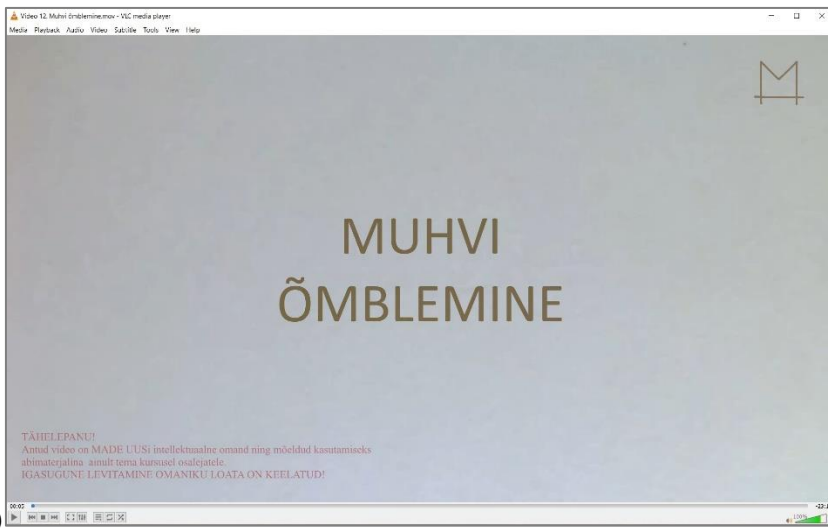

b)

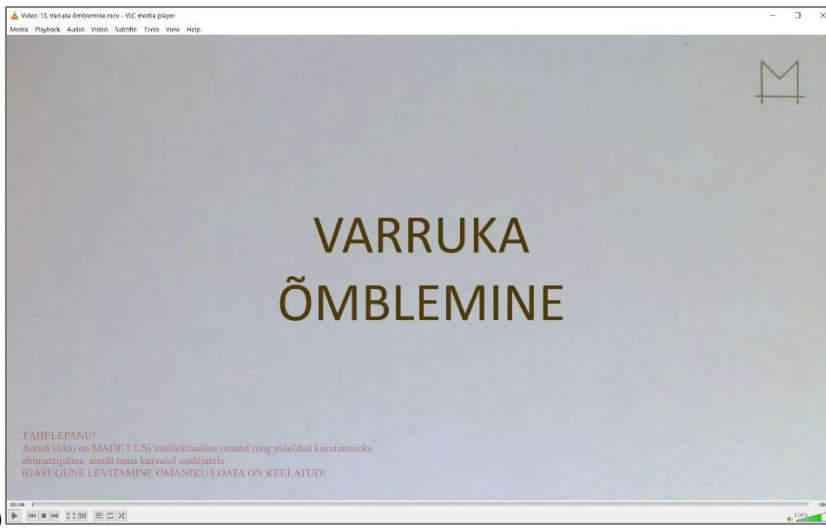
Fotod 45. Video 10. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

a) b)
 Fotod 46. Video 11. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

a) b)
 Fotod 47. Video 12. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

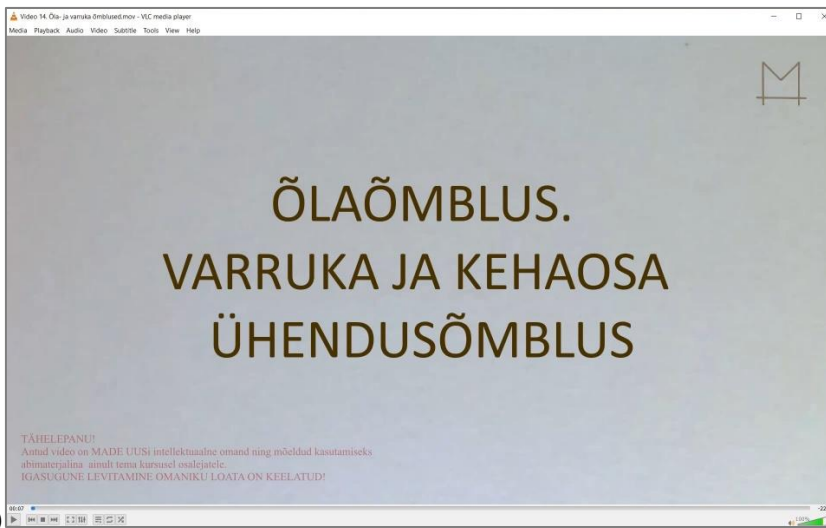

a)

b)

Fotod 48. Video 13. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

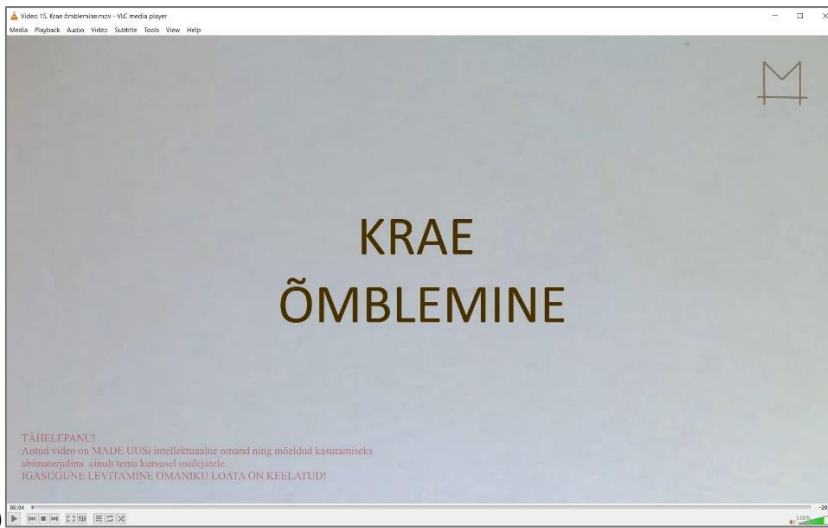

a)

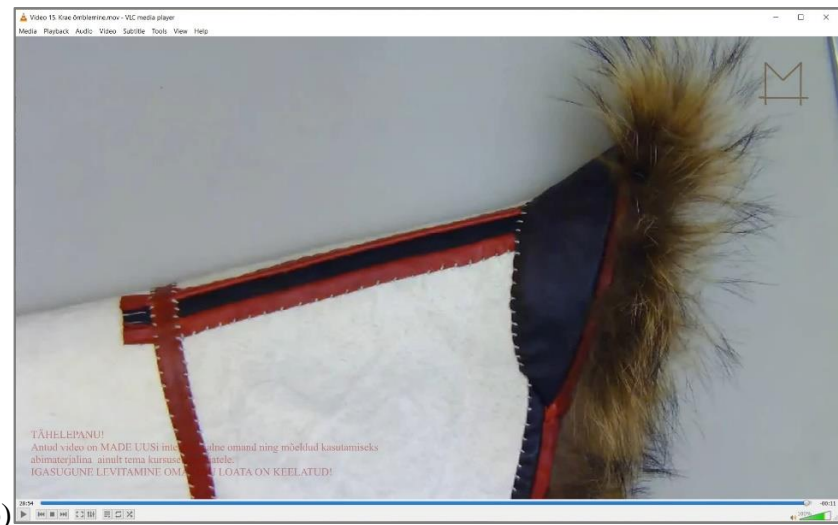

b)

Fotod 49. Video 14. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

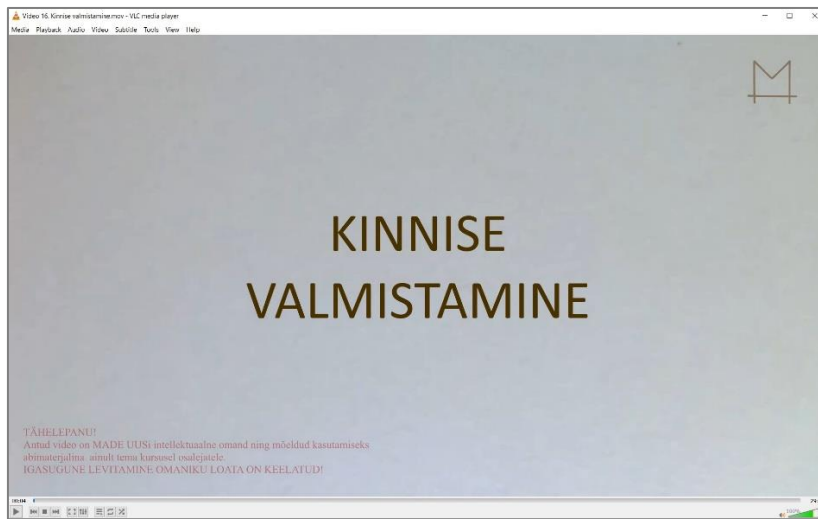

a)

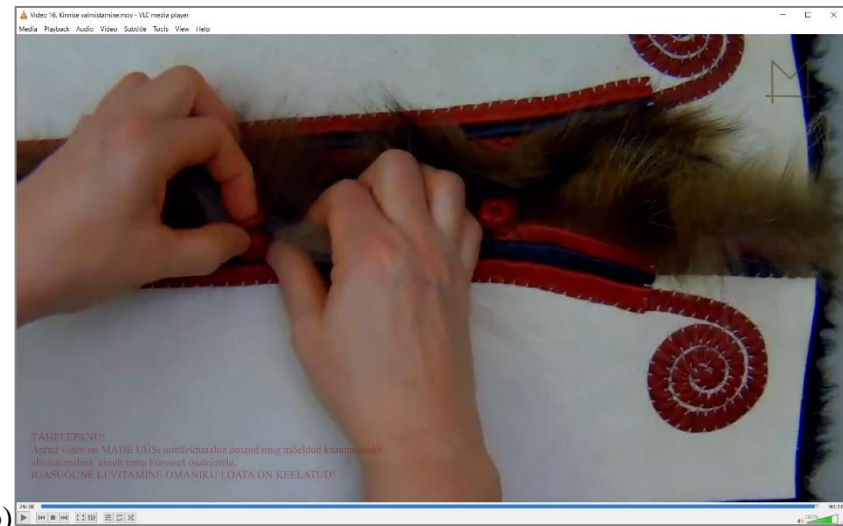

b)

Fotod 50. Video 15. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

a)

b)

Fotod 51. Video 16. a) video pealkirjakaader; b) video sisukaader. (Fotod Malle Valli)

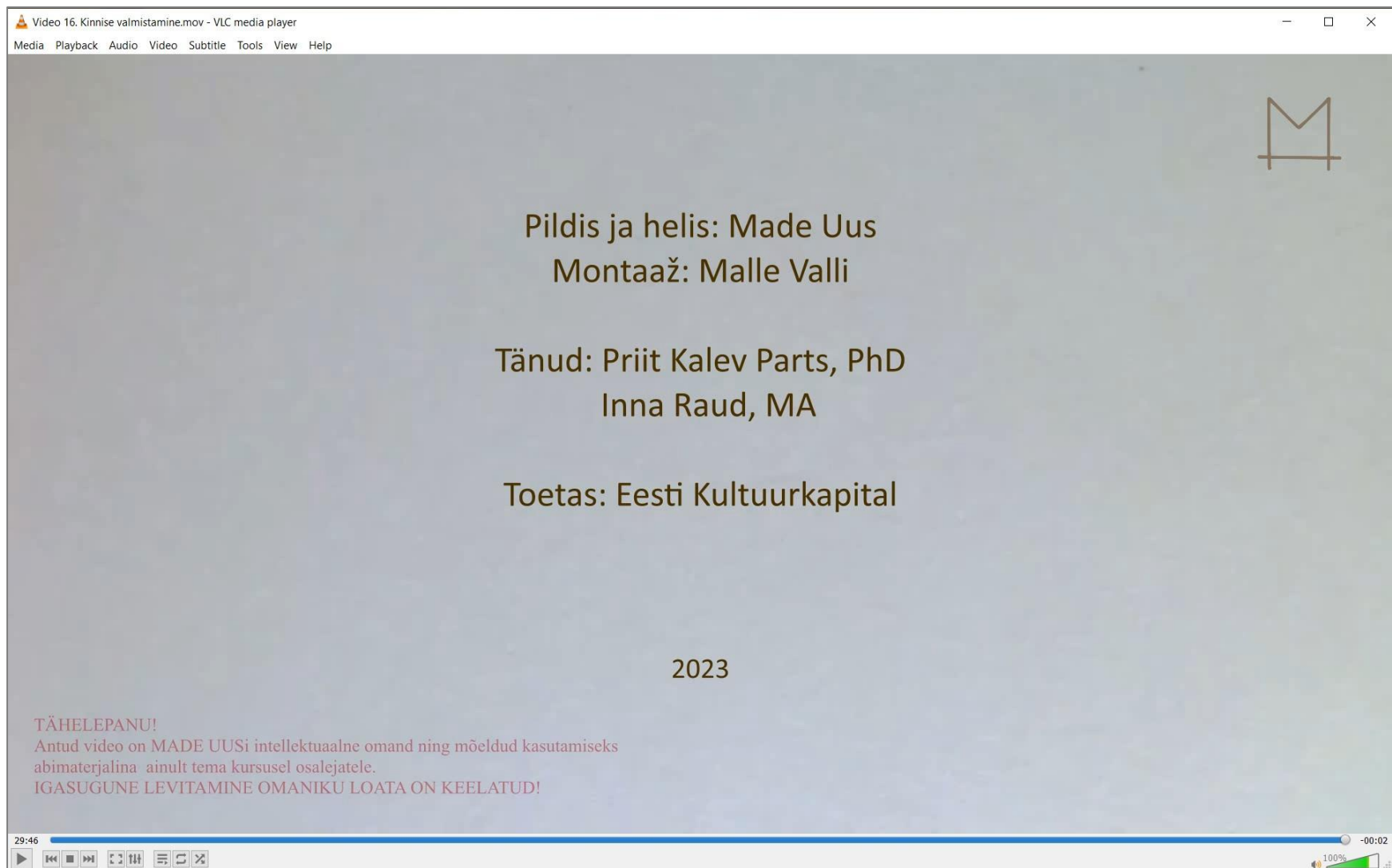

Foto 52. Videote lõputiitrid. (Foto Malle Valli)

SUMMARY

Made Uusi's Master's project "How to Make the Women's Coat of Paistu and Tarvastu - Creating Educational Videos for Training on Making the Coat" concerns the ethnographic women's coats of the Paistu and Tarvastu parishes in South Estonia.

The Master's project was inspired by an interest in the coat type with upright back and hip pieces used in the aforementioned parishes, including the lavishly decorated women's coats of Paistu and Tarvastu, and an interest in identifying the techniques used to make the coats from the given regions.

The skill of sewing coats using traditional methods faded in Estonia after the Second World War. This is linked to the increased availability of industrially produced woollen fabric and the partial prohibition of sheep farming by the Soviet Union. Making coats using traditional methods has re-emerged in the context of the increased interest in wearing and making folk costumes in the last few decades. Since the skills required for making the coats have been lost, a collection of educational videos can hopefully fill this gap and revive the skills required for handcrafting the coats.

The activities of the Master's project consisted of research into the ethnographic women's coats of Paistu and Tarvastu with the aim of compiling a collection of educational videos for the independent sewing of the coat to be used with the training course "How to Make the Women's Coat of Paistu and Tarvastu". This would be of great help for courses on making the women's coat of Paistu and Tarvastu.

The first chapter of the Master's thesis provides an overview of the coat type with upright back-and-hip-pieces, the second chapter includes a description of the women's coats of Paistu and Tarvastu and the comparison with long-coats of the same region, and the third chapter reflects the processes used to compile the educational videos.

The research material consisted of seven women's coats with upright back-and-hip-pieces, two women's long-coats and four photos that include a total of four ethnographic women's coats.

The research revealed the cuts, materials, techniques and decorations used for the women's coats of Paistu and Tarvastu. Based on the information, a methodical collection of 16 educational videos on the making of folk costume coats was compiled, considering the skills and interests of the target group of people interested in hand-sewing folk costumes. Five trial pieces of sample work were also completed. The educational videos include the techniques required for making the women's coats of Paistu and Tarvastu with oral explanations, including both contemporary sewing terminology and old-fashioned expressions.

Compiling the educational videos, including the editing process, took at least 1300 hours of work. From this, the author concludes that in terms of time and content, it is more effective to pass on the heritage of making the coats via contact learning. At the same time, the educational videos of making the ethnographic women's coats are important for cross-generational preservation and documentation of heritage. Filming hands-on activities provided a wealth of experience on which methodical and technological means can be used to capture and pass on heritage.

LIHTLITSENTS

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Made Uus,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihhlitsentsi) minu loodud teose „Kuidas valmistada Paistu ja Tarvastu naistekasukat. Õppevideote loomine kasuka koolituse juurde“, mille juhendajad on Priit-Kalev Parts PhD ja Inna Raud MA, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos, v.a. selle õppevideod üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, alates 09.05.2023 kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihhlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Made Uus

09.05.2023